

САҲМИ ИҚТИСОДИИ ФАЪОЛИЯТИ ОИННОМАВӢ

- Соҳибкории иҷтимоӣ, худшуглӣ, малакаҳои соҳибкорӣ, инфрасохтор, қарорҳои рақамӣ
- Кейсҳо, маълумоти лоиҳавӣ, тавсифи сифатии тағйирот
- TfT ҳамчун офарандаи шароит барои даромад, шугл ва иқтисоди маҳаллӣ

САҲМИ ИҶТИМОӢ

- Хизматрасониҳои иҷтимоӣ, ҳуқуқӣ, рабоншиносӣ, бӯҳронӣ, барқарорсозӣ; коҳиши монеаҳои дастрасӣ (хусусияти фарогири рушд)
- Фарогирии хизматрасониҳо, кейсҳо, арзёбии коршиносӣ, ҳикояҳои тағйирот
- TfT ҳамчун воситаи расонидани кумак ва фарогирии гурӯҳҳои осебпазир

САҲМИ МАВЗӢ

- Тандурустӣ, маориф, гендер, ҳуқуқ, экология, камбизоатӣ, рушди маҳаллӣ, ҷавонон ва фарҳанг
- Маводи кишварӣ, кейсҳо
- Соҳаҳои рушд, ки дар онҳо TfT бештар намоён мебошанд

ХУСУСИЯТҲОИ СИФАТИИ САҲМ

- Нодирӣ, наоварӣ, самаранокӣ, устуворӣ, вазифаи «расонидани» рушд ба гурӯҳҳо ва минтақаҳои дурдасту осебпазир
- Таҳлили сифатӣ, кейсҳо, тафсири таҷрибаҳо
- Моҳият ва хусусиятҳои арзиши ҷамъиятии офаридашуда

6. Саҳми институтсионалӣ (бахшӣ)-и TfT: бахш ҳамчун иштирокчии иқтисодиёт

Саҳми институтсионалии TfT бояд ҷудо аз саҳми мазмунӣ ва оинномавии онҳо дар рушд баррасӣ шавад. Дар ин бахш TfT на ҳамчун пешниҳодкунандагони хизматрасонӣ ё иштирокчиёни ислоҳот, балки ҳамчун бахши расмӣ иқтисодиёт таҳлил мешаванд, ки ҷойҳои корӣ таъсис медиҳанд, музди меҳнат пардохт мекунанд, андоз ва пардохтҳои иҷтимоӣ месупоранд, захираҳои молиявиро ҷалб менамоянд ва молу хизматрасонӣ меҳаранд. Ба ибораи дигар, суҳан дар бораи таъсири «брутто»-и бахш ба иқтисодиёт ҳамчун корфармо, андозсупоранда ва иштирокчии гардиши иқтисодӣ меравад.

6.1. TfT ҳамчун корфармоён

ҶЕҶ-дардың институционалдық үлесінің ең айқын элементі – жұмыс орындарын ашу болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, зерттеу аймақтағы коммерциялық емес сектордың жұмыспен қамтудың, кәсіби қызметтің және экономикалық айналымның айтарлықтай көзі екенін көрсетеді. Бірқатар елдерде бұл сектор әсіресе әлеуметтік салада, сарапшылық қызметте, жобалық басқаруда, білім беруде, құқықтық көмек көрсетуде, осал топтармен жұмыс істеуде және жергілікті қауымдастықтарды дамытуда белсенді жұмыс беруші ретінде әрекет етіп үлгерді.

Ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ дар Осиёи Марказӣ: саҳм дар рушд, идоракунии ва устуворӣ

ҚАЗОҚИСТОН

97 758
шумораи кормандони
ТҒТ (нисбат ба соли
2021 +147%)

18 000
ТҒТ-и амалкунанда

374,1
фонди музди меҳнат
(773,1 млн доллари ИМА)

2 167
лоиҳаҳои тавассути хариди
давлатӣ амалишуда, ба
маблағи 33,6 млрд тенге
(69,9 млн доллари ИМА)

977,6

ТҒТ

948,4

Хизматрасони
илмӣ ва техникӣ

877,3

Истеҳсоли
металл

815,5

Таҳсилоти олий

798,3

Савдои ялқушт
(ба ғайр аз
мошинҳо)

ҚИРҒИЗИСТОН

34 682
шумораи одамони ба
фаъолияти ТҒТ ҷалбшуда
(24 414 корманд, 5 411
ихтиёрӣ, 4 857 корманди
ҳамҷоя)

53 млрд сом
маблағгузории соли
2024 ҷалбшуда
(609,2 млн доллари ИМА)

1,3 млрд сом
андозҳо ва пардохтҳо ба
бюҷет (14,9 млн доллари
ИМА)

24 000+
ҷойҳои кори аз ҷониби
ТҒТ таъсисёфта

317

ТҒТ

308

Тандурустӣ ва
хизматрасониҳо
и иҷтимоӣ

296

Маориф

260

Кишоварзӣ
ва хоҷагии
ҷангал

169

Санъат,
фарогат ва
истироҳат

ЎЗБЕКИСТОН

77 535
шумораи кормандони
ТҒТ, ки аз онҳо 40,9%
занонанд

10,8 ҳазор
шумораи ТҒТ-и
бақайдиррифташуда

4 308 379 сум
музди миёнаи моҳонаи
корманд (~345 доллари
ИМА)

34,35
триллион сум
даромади соли 2024
(~2,8 млрд доллари ИМА)

345

ТҒТ

279

Кишоварзӣ,
хоҷагии
ҷангал ва
моҳидорӣ

288

Меҳмонхонаҳо
ва тарабхонаҳо

338

Соҳтмон

573

Иттилоот ва
алоқа

ШУҒЛИ АҲОЛӢ ДАР БАХШИ ТҒТ БА ҲАР 100 000 НАФАР АҲОЛӢ (соли 2024)

ТҒТ ҲАМЧУН АНДОЗСУПОРАНДА ВА ИШТИРОКЧИИ НИЗОМИ БУЌЕТИ

ТҒТ андозҳо ва интиқолҳои
иҷтимоиро месупорад ва бо ин роҳ
захираҳои ба иқтисодиёт ва буҷет
бармегардонад

ТҒТ тавассути дастгирии
хизматрасониҳо ва ташаббусҳои
давлатӣ бори буҷетро сабук мекунад

Дар Қирғизистон пардохтҳои
андози ТҒТ бо сатҳи
андозсупории шахсони воқеӣ
баробаршаванда аст

Бахши ТҒТ — бозигари воқеии
иқтисодӣ бо саҳми афзоянда дар
рушди кишварҳо

Хулоса: ТҒТ дар Осиёи Марказӣ на танҳо расонандаи хизматрасониҳои иҷтимоӣ, балки бахши муҳими иқтисодист: онҳо ҷойҳои кориро эҷод мекунанд, андоз месупоранд, сармоягузорӣ ҷалб мекунанд ва ба рушди устувори минтақа саҳм мегузоранд.

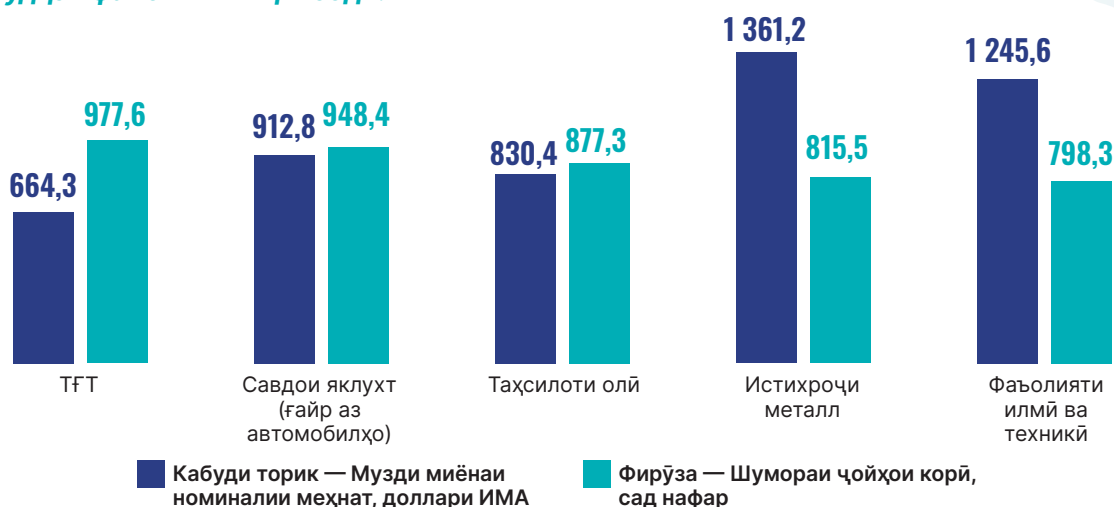
Яке аз равшантарин унсурҳои саҳми институтсионалии ТҒТ таъсиси ҷойҳои корӣ мебошад. Дар ин замина, таҳқиқот нишон медиҳад, ки бахши ғайритиҷоратӣ дар минтақа манбаи назарраси шуғл, фаъолияти касбӣ ва гардиши иқтисодӣ ба ҳисоб меравад. Дар як қатор кишварҳо он аллакай ҳамчун корфармои фаъол, махсусан дар соҳаи иҷтимоӣ, фаъолияти коршиносӣ, идоракунии лоиҳаҳо, маориф, кӯмаки ҳуқуқӣ, кор бо гурӯҳҳои осебпазир ва рушди ҷомеаҳои маҳаллӣ баромад мекунанд.

Дар Қазоқистон шумораи миёнаи кормандони ТҒД аз 39 532 нафар дар соли 2021 то 97 758 нафар дар соли 2024 афзоиш ёфт. Аз ин шумора, шуғли шахрӣ 87 039 нафар ва шуғли деҳотӣ 10 719 нафарро ташкил дод. Музди миёнаи моҳонаи як корманд дар ҳамин давра аз 109 496 тенге (228 доллари ИМА) то 318 853 тенге (664 доллари ИМА) афзоиш ёфт.

Ҳамзамон, фонди таҳминии солонаи музди меҳнати бахши ТҒД-и Қазоқистон тибқи ОКЭД 94.99.0 дар соли 2024 тақрибан 374,1 млрд тенге (773,1 млн доллари ИМА)-ро ташкил дод, дар ҳоле ки дар соли 2021 он 51,9 млрд тенге (108,1 млн доллари ИМА) буд. Ҳатто бо дарназардошти маҳдудиятҳои методологӣ, ки ба хусусияти умумии ОКЭД ва имконнопазирии пурраи ҷудо намудани ташкилотҳое, ки ба мавзӯи таҳқиқот дахл надоранд, вобастаанд, ин маълумотҳо миқёси гардиши иқтисодии вобаста ба шуғл дар бахшро нишон медиҳанд.

Расми 4. Муқоисаи саҳми институтсионалӣ (бахшӣ)-и ТҒТ-и Қазоқистон бо баъзе намудҳои фаъолияти иқтисодӣ.

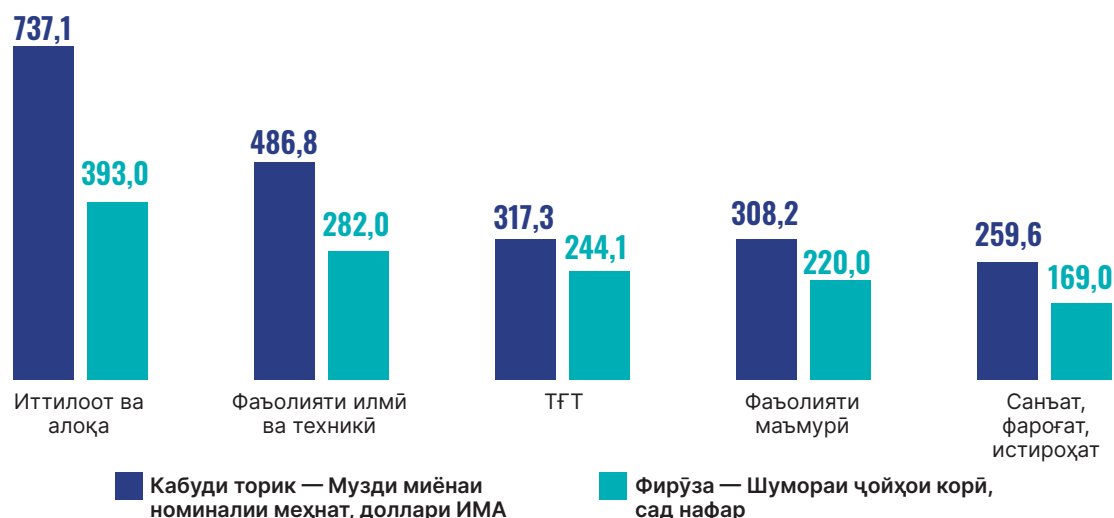

Манбаъҳо: ҳисоботи кишварӣ, маълумоти Бюрои миллии омили соли 2024, нашрия бо унвони «Шумораи кормандон ва музди меҳнат аз рӯи шаклҳои моликият дар Ҷумҳурии Қазоқистон».

Дар Қирғизистон, тибқи маълумоти **Кумитаи миллии омили Ҷумҳурии Қирғизистон** барои соли 2024, шумораи миёнаи кормандони ТҒТ-и фаъол **24 414 нафар-ро** ташкил дод, ки аз онҳо **14 158 нафар** занон мебошанд. Илова бар ин, ба фаъолияти ТҒТ **4 857 корманди беруна** (ҳамкорони иловагӣ) ва **5 411 корманди бемузд**, яъне ихтиёриён, ҷалб гардидаанд. Дар маҷмӯъ ин нишон медиҳад, ки **34 682 нафар** ба фаъолияти бахш ҷалб шудаанд.

Музди миёнаи моҳона **27 605 сом** (317 доллари ИМА)-ро ташкил медиҳад, ки бо музди миёнаи моҳона дар чунин соҳаҳо, мисли **тандурустӣ, маориф, кишоварзӣ ва хоҷагии ҷангал** муқоисашаванда мебошад.

Расми 5. Муқоисаи саҳми институтсионалӣ (бахшӣ)-и ТҒТ-и Қирғизистон бо баъзе намудҳои фаъолияти иқтисодӣ.

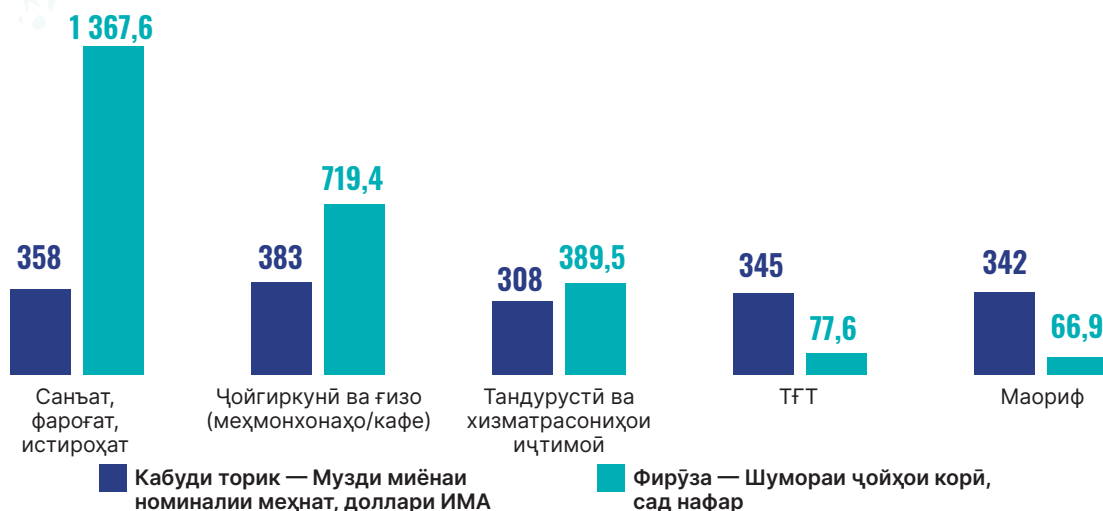

Дар Ўзбекистон, дар бахши **ТҒҒ (ташкilotҳои ғайритиҷоратии ғайридавлатӣ)** дар соли 2024 шумораи кормандон **77 535 нафар-ро** ташкил дод, ки аз онҳо **31 740 нафар** занон буда, ё **40,9%-ро** дар бар мегиранд.

Музди миёнаи ҳисобшудаи номиналӣ дар як моҳ **4 308 379 сўм** (тақрибан **345 доллари ИМА**) буд. Ин нишон медиҳад, ки ТҒҒ-ро метавон на танҳо ҳамчун инфрасохтори шаҳрвандӣ, балки ҳамчун **бахши муҳими бозори меҳнат** низ арзёбӣ кард.

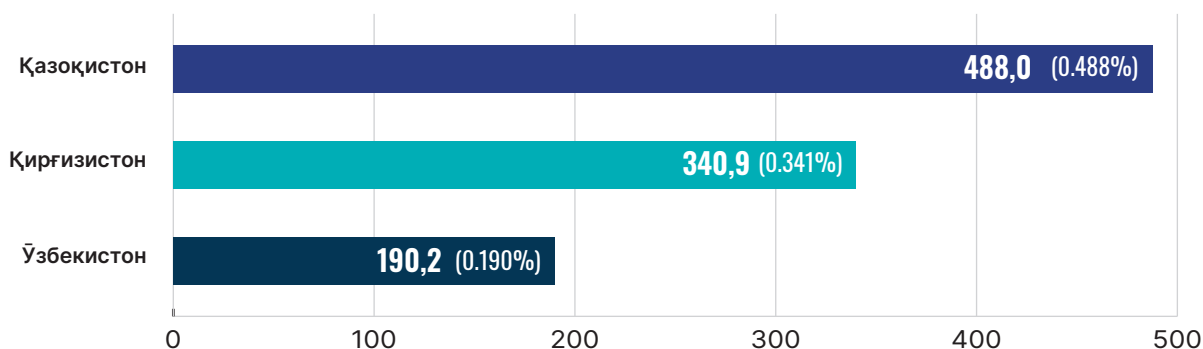
Расми 6. Муқоисаи саҳми институтсионалӣ (бахшӣ)-и ТҒТ-и Ўзбекистон бо баъзе намудҳои фаъолияти иқтисодӣ.

Манбаъ: Кумитаи миллии омили Ҷумҳурии Ўзбекистон.

Ҳамчунин, мувофиқи мақсад аст, ки саҳми соҳавии ТҒТ дар шуғл нисбат ба шумораи умумии аҳолии кишварҳо низ баррасӣ карда шавад (ниг. Расми 7). Дар чунин баррасӣ, саҳми бештар дар таъмини шуғл ба ТҒТ-и Қазоқистон рост меояд, ки ҳиссаи шуғл дар ин бахш қариб **ним фоиз** аз аҳолиро ташкил медиҳад.

Расми 7. Шуғл дар бахши ТҒТ дар таносуб ба шумораи умумии аҳоли, соли 2024 (ба ҳар 100 ҳазор шахрванд)

Манбаъ: Ҳисоб карда шудааст дар асоси маълумоти расмӣ мақомоти миллии омили кишварҳои Осиёи Марказӣ:

Бюрои миллии омили Ҷумҳурии Қазоқистон, Population of the Republic of Kazakhstan at the beginning of 2024, https://stat.gov.kz/api/iblock/element/157662/file/en/?utm_source=chatgpt.com;

Кумитаи миллии омили Ҷумҳурии Қирғизистон, маълумоти кушодаи «Шумораи аҳолии доимӣ дар аввали сол», https://stat.gov.kg/ru/pendata/category/39/?utm_source=chatgpt.com;

Кумитаи миллии омили Ҷумҳурии Ўзбекистон, Resident population at the beginning of 2024 by region, <https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/49356-hududlar-kesimida-2024-yil-boshiga-doimiy-aholi-soni-3>

6.2. TFT ҳамчун андозсупоранда ва иштирокчи низоми буҷетӣ

Ҳанӯри дигари муҳими саҳми институтсионалӣ ин иштироки TFT дар ташаккули даромадҳои давлатӣ тавассути андозҳо ва пардохтҳои иҷтимоӣ мебошад. Ин нишондиҳанда махсусан барои рафъи тасаввуроте муҳим аст, ки TFT танҳо ҳамчун гирандагони грантҳо ё дастгирии буҷетӣ арзёбӣ мешаванд. Маводи кишварӣ нишон медиҳад, ки TFT дар маҷмӯъ пардохткунандагони назарраси андозҳо ва дигар пардохтҳои ҳатмӣ мебошанд ва як қисми захираҳои ҷалбшударо дубора ба иқтисоди миллӣ ва низоми буҷетӣ бармегардонанд.

МИСОЛ

Қирғизистон: пардохтҳои назаррас ба буҷет, ки аз рӯи ҳаҷм бо баъзе андозҳои умумимиллӣ муқоисашавандаанд

Дар Қирғизистон соли 2024 TFT-и фаъол ба буҷети кишвар тақрибан **1,3 млрд сом** ё қариб **15 млн доллари ИМА** пардохт намуданд. Ҳаҷми ин пардохтҳо ҳатто бо баъзе манбаъҳои умумимиллии даромади буҷети давлатӣ муқоисашаванда мебошад, аз ҷумла: **андоз дар асоси патент** (1,3 млрд сом ё қариб 15 млн доллари ИМА), андози замин (1,5 млрд сом ё зиёда аз 17 млн доллари ИМА) ва **пардохтҳои ғайриандозӣ дар шакли иҷораи амволи давлатӣ** (1,8 млрд сом ё қариб 21 млн доллари ИМА).

Чунин тарзи муқоиса нишон медиҳад, ки бахши TFT метавонад на танҳо ҳамчун институти иҷтимоӣ ё шаҳрвандӣ, балки ҳамчун иштирокчи назарраси воридоти буҷетӣ низ арзёбӣ гардад.

Расми 8. Пардохтҳои TFT-и Қирғизистон ба буҷети давлатӣ дар муқоиса бо баъзе намудҳои даромадҳои давлатӣ (доллари ИМА).

21 000 000

Иҷораи амволи давлатӣ

17 000 000

Андози замин

15 000 000

Андоз дар асоси патент

15 000 000

Пардохтҳои андози TFT

Манбаъ: Хадамоти давлатии андоз назди Девони Вазирони Ҷумҳурии Қирғизистон.

Ҳамзамон, ҳатто дар шароити мавҷуд будани низоми рушдёфтаи институтсионалии баҳисобгирии TFT, дастрасӣ ба маълумоти андоз метавонад маҳдуд боқӣ монад, ки ин имконияти арзёбии пурраи саҳми институтсионалиро коҳиш медиҳад. Масалан, дар **Кумитаи даромадҳои давлатии Қазоқистон** ба сабаби махфӣ будани маълумот, дастрас кардани маълумот оид ба воридоти андоз аз TFT дар сатҳи ҷумҳурӣ ва минтақаҳо имконнопазир буд. Мушкilot дар дастрасӣ ба маълумот оид ба пардохтҳои TFT ба буҷет ҳамчунин дар **Ўзбекистон** ва **Туркманистон** низ ба миён омаданд.

Дар **Тоҷикистон**, таҳлили молиявии гурӯҳи интихобии иборат аз **69 ташкилот** барои соли 2024 гардиши умумии **53,3 млн сомонӣ** (қариб **6 млн доллари ИМА**)-ро нишон дод, ки аз он тақрибан **4 млн сомонӣ** (зиёда аз **440 ҳазор доллари ИМА**) ба буҷети кишвар дар шакли **андози даромад** ва **андози иҷтимоӣ** ворид шудааст. Ин нишондиҳандаро наметавон худкор ба тамоми бахш татбиқ кард, аммо он як воқеияти муҳимро нишон медиҳад: қисми захираҳо дар дохили кишвар ба музди меҳнат, пардохтҳои андоз ва пардохтҳои иҷтимоӣ табдил меёбанд ва ҳамин тавр ба афзоиши шуғл ва воридоти буҷет мусоидат мекунанд.

6.3. ТҒТ ҳамчун истеҳсолкунандагони арзиши иловашуда

Яке аз нишондиҳандаҳои муҳими макроиқтисодии саҳми институтсионалӣ саҳми ТҒТ дар арзиши умумии иловашуда ва Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) мебошад. Аз нуқтаи назари иқтисодӣ, ТҒТ арзиши иловашударо тавассути эҷоди хизматрасониҳо, маҳсулоти коршиносӣ, барномаҳои иҷтимоӣ ва дигар натиҷаҳои истеҳсол мекунад, ки барои онҳо меҳнат, захираҳои идоракунии, биноҳо, таҷҳизот, мол ва хизматрасониҳои харидорӣ истифода мешаванд.

Ҳатто агар қисми зиёди натиҷаҳои ТҒТ ба баҳрабардорон ройгон ё бо шартҳои имтиёзнок пешниҳод шаванд ҳам, истеҳсоли онҳо маҷмӯи маҳсулоти бахшро ташкил медиҳад, ва фарқи байни ин маҳсулот ва истеъмоли фосилавӣ арзиши умумии иловашударо инъикос менамояд.

Аз ин рӯ, саҳми ТҒТ дар ММД набояд ҳамчун ҳосилаи фоидаи тиҷоратӣ баррасӣ шавад, балки ҳамчун натиҷаи эҷоди хизматрасониҳо ва маҳсулоти ҷамъиятан муфид, ки арзиши иқтисодии ченшаванда доранд.

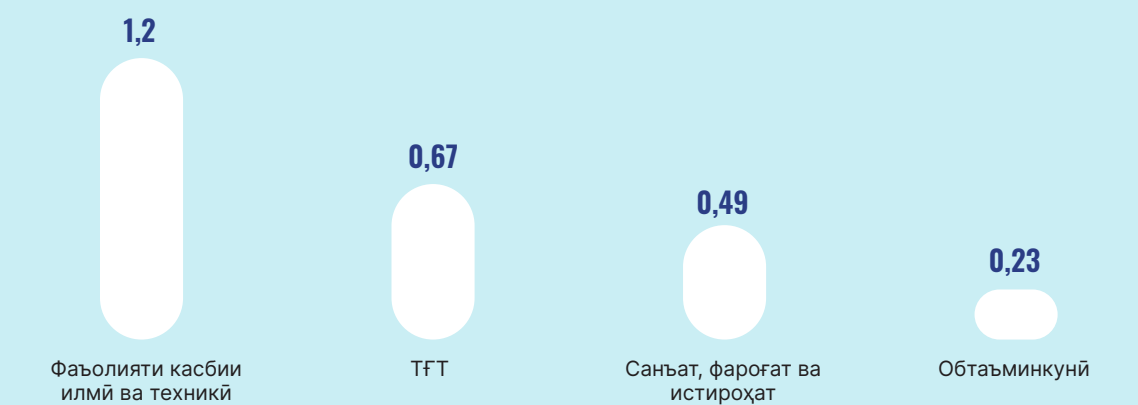
МИСОЛ

Қирғизистон: саҳми назаррас дар арзиши умумии иловашуда ва ММД

Дар Қирғизистон соли 2024 ТҒТ-и ғаёл **арзиши умумии иловашуда** ба маблағи зиёда аз **10 млрд сом** (қариб **115 млн доллари ИМА**) истеҳсол намуданд. Ҳиссаи ТҒТ-и ғаёл дар **Маҷмӯи маҳсулоти дохилии (ММД) номиналии кишвар 0,67%-ро** ташкил дод. Ин нишондиҳандаи назаррас буда, бо баъзе бахшҳои иқтисодиёт муқоисашаванда аст, аз ҷумла: таъминоти об (0,23%), санъат, фароғат ва истироҳат (0,49%), инчунин ғаёлияти касбӣ, илмӣ ва техникӣ (1,2%).

Дар миқёси минтақаи Осиёи Марказӣ низ бахши ТҒТ, сарфи назар аз маҳдуд будани намоёнии ҷамъиятӣ, дар маҷмӯъ аз рӯи саҳмаш бо баъзе намудҳои пурраи ғаёлияти иқтисодӣ муқоисашаванда мебошад.

Расми 9. Саҳми ТҒТ-и Қирғизистон дар арзиши умумии иловашуда дар муқоиса бо баъзе намудҳои даромадҳои давлатӣ (бо фоиз).

Манбаъ: Кумитаи миллии оморӣ Ҷумҳурии Қирғизистон.

На дар ҳамаи кишварҳои минтақа чунин омор дастрас буд. Аммо дар он кишварҳое, ки маълумоти оморӣ имкон медиҳад арзиши умумии иловашуда-и бахш ҳисоб карда шавад, ТҒТ дигар ҳамчун иштирокчи «ноаёни» иқтисодиёт ҳисобида намешаванд. Вале дар кишварҳое, ки чунин маълумот вуҷуд надорад, саҳми институтсионалии онҳо камарзиш ё ғайримустақим арзёбӣ мешавад — тавассути нишондиҳандаҳои мисли шуғл, маблағгузорӣ, лоиҳаҳо, грантҳо ва пардохтҳои андоз.

6.4. TFT ҳамчун воситаи ҷалб ва бозтақсимкунии захираҳои молиявӣ

Саҳми институтсионалии TFT ҳамчунин дар қобилияти онҳо барои ҷалб ва тақсими захираҳои молиявӣ зоҳир мегардад, ки ин захираҳо ба барномаҳои иҷтимоӣ, хариди молу хизматрасонӣ, кори коршиносон ва пудратчиён, рушди хизматрасониҳо ва дастгирии баҳрабардорон равона карда мешаванд. TFT вазифаи бозтақсимкунии ва расонидани захираҳо иҷро мекунад, ки тавассути он захираҳои давлатӣ, донорӣ, хусусӣ ва ҷамъиятӣ ба он соҳаҳо ва минтақаҳои мерасанд, ки дар онҳо эҳтиёҷоти ҷамъиятӣ баланд аст, аммо механизмҳои маъмулии маблағгузорӣ на ҳамеша фарогирӣ, ҳадафнокӣ ё устувории кофӣ хизматрасониҳоро таъмин мекунад. Ин махсусан ба кор бо гурӯҳҳои осебпазир, кӯмакҳои бӯҳронӣ, тавонбахшӣ, дастрасӣ ба адолат, таҳсилоти фарогир, хизматрасониҳои маҳаллӣ ва ҷомеаҳои деҳот дахл дорад.

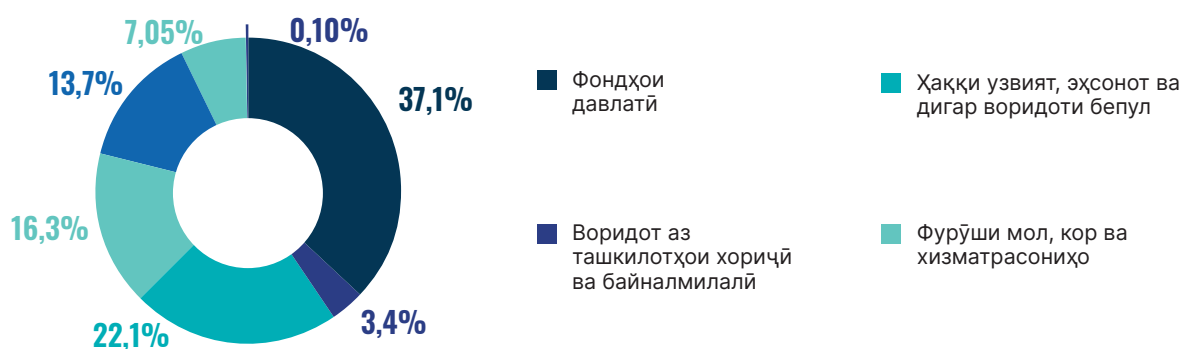
Сохтори даромади TFT дар Қазоқистон хусусияти диверсификатсионӣ дорад. Бо ҳаҷми фармоиши иҷтимоии давлатӣ тақрибан 33,5 млрд тенге (70,0 млн доллари ИМА), он танҳо тақрибан 9% фонди умумии музди меҳнати бахшро мепӯшонад, ки ин ба нақши назарраси маблағгузори байналмилалӣ (27,2 млрд тенге ё тақрибан 60 млн доллари ИМА) ва дигар манбаъҳо ишора мекунад. Аммо тағйирот дар маблағгузори фармоиши иҷтимоии давлатӣ нишон медиҳад, ки давлат ба TFT дар масъалаҳои ташкили хизматрасониҳо ва лоиҳаҳои иҷтимоӣ бештар эътимод пайдо мекунад. Ҳамин тавр, шумораи лоиҳаҳо дар соли 2024 ба таври мӯътадил афзоиш ёфт, дар ҳоле ки ҳаҷми маблағгузорӣ ба таври назаррас зиёд гардид, ки метавонад аз афзоиши қобилияти TFT барои пешниҳоди хизматрасонӣ дар доираи лоиҳаҳои калонтар шаҳодат диҳад.

Дар Қирғизистон сохтори даромади TFT нишон медиҳад, ки бахш пурра аз грантҳои хориҷӣ вобаста нест: қисми назарраси захираҳо аз ҳисоби хайрияҳо, кӯмаки сарпарастӣ, дастгирии буҷетӣ, ҳаққи узвият ва хизматрасониҳои пулакӣ ташаккул меёбад. Ҳаҷми умумии воридоти молиявӣ бахши TFT дар соли 2024 тақрибан 53 млрд сом (зиёда аз 609 млн доллари ИМА) буд, ва воридоти гурӯҳи мақсадноки TFT, ки саҳмашон дар ин таҳқиқот арзёбӣ шудааст, 14,2 млрд сом (тақрибан 161,7 млн доллари ИМА) -ро ташкил дод. Сохтори воридот пойгоҳи захиравии диверсификатсионӣ, гарчанде нобаробарро нишон медиҳад:

кӯмаки сарпарастӣ ва хайрияҳо – 8,3 млрд сом (тақрибан 95,4 млн доллари ИМА) ё 59%;
кӯмаки техникаи хориҷӣ ва грантҳо – 2,7 млрд сом (тақрибан 30,5 млн доллари ИМА) ё 19%;
фурӯши маҳсулот ва хизматрасониҳо – 0,4 млрд сом (тақрибан 4,5 млн доллари ИМА) ё 3%;
дастгирии буҷетӣ – 0,2 млрд сом (тақрибан 1,8 млн доллари ИМА) ё 1%;
ҳаққи узвият – 0,1 млрд сом (тақрибан 1,1 млн доллари ИМА) ё камтар аз 1%;
дигар манбаъҳо – 2,5 млрд сом (тақрибан 28,3 млн доллари ИМА) ё 18%.

Дар Ўзбекистон манбаи асосии захираҳои TFT фондҳои мақсадноки давлатӣ ва ғайрибуҷетӣ мебошанд, ки 38,4% ҳамаи воридотро ташкил медиҳанд. Дар ҳафт соли охир аз буҷети давлатӣ барои дастгирии институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ 718 млрд сум (қариб 60 млн доллари ИМА) ҷудо шудааст, ки нисбат ба солҳои 2008–2016 12 маротиба бештар мебошад. Дар се соли охир тавассути фондҳои ҳудудӣ 1 600 лоиҳа ба маблағи 83 млрд сум (қариб 7 млн доллари ИМА) амалӣ гардид. Ҳамзамон, ҳиссаи баланди ҳаққи узвият, хайрияҳо ва дигар воридоти ройгон (22,9%) нишон медиҳад, ки бахш вобастагии институтсионалӣ аз механизмҳои маблағгузори давлатӣ ва таъя ба ҳамбастагии ихтиёрӣ ва хайриявиро ҳамзамон муттаҳид менамояд.

Расми 10. Сохтори даромади TFT дар Ўзбекистон, соли 2024, бо фоиз.

Дар Туркманистон нишондиҳандаҳои молиявӣ ба тарзи дигар пешниҳод шудаанд. Дар ҳисобот зикр шудааст, ки дар соли 2024 **22 лоиҳаи грантӣ** ба маблағи умумии муодили тақрибан **1,2 млн доллари ИМА** амалӣ гардиданд. Ҳаҷми нисбатан пастии маблағгузорӣ, аз ҷумла, бо мақоми кишвар ҳамчун давлати дорои **даромади аз миёна боло** ва хусусиятҳои махсуси стратегияҳои донорӣ вобаста доништа мешавад.

6.5. ТҒТ ҳамчун истеъмолкунандагони молҳо ва хизматрасониҳо

Саҳми институтсионалии ТҒТ танҳо бо шугл ва андозҳо маҳдуд намешавад. Созмонҳо ҳамчунин ҳамчун истеъмолкунандагони молҳо ва хизматрасониҳо баромад карда, барои соҳибкории хурду миёна талабот эҷод мекунанд. Ин махсусан дар фаъолияти лоиҳавӣ равшан дида мешавад: хариди молҳо ва хизматрасониҳо барои гурӯҳҳои осебпазир, гузаронидани семинарҳо, тренингҳо, машваратҳо, гурӯҳҳои фокусӣ, мизҳои мудаввар ва чорабиниҳои ҷамъиятӣ талаб мекунад, ки иҷораи ҷой, хизматрасонии нақлиётӣ, хӯрок, полиграфия, таҷҳизот, маводи масрафшаванда, хизматрасониҳои алоқа ва дастгирии коршиносӣ истифода шаванд.

Ҳамзамон, ТҒТ молҳо ва хизматрасониҳоро асосан аз соҳибкории хурду миёна харидорӣ мекунанд: меҳмонхонаҳо, муассисаҳои хӯрокворӣ, ширкатҳои нақлиётӣ, таъминкунандагони маводи масрафшаванда, иҷорадиҳандагони ҷойҳо ва техникаи корӣ. Ин ҳолат таъсири мултипликативӣ ба вучуд меорад — ҳатто агар ҳадафи асосии лоиҳа иҷтимоӣ, таълимӣ ё ҳуқуқӣ бошад ҳам, татбиқи он талаботи иқтисодиро дар иқтисоди маҳаллӣ ташаққул медиҳад. Ба ин маъно, ТҒТ на танҳо захираҳоро ҷалб мекунанд, балки онҳоро тавассути шабакаи таъминкунандагон, пудратчиён ва ташкилотҳои хизматрасон бозтақсим менамоянд.

ХУЛОСА

Саҳми институтсионалии ТҒТ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ пеш аз ҳама дар он зоҳир мешавад, ки ин бахш ҳамчун иштирокчи мустақили гардиши иқтисодӣ амал мекунад. ТҒТ ҷойҳои корӣ таъсис медиҳанд, фонди музди меҳнatro ташкил медиҳанд, андоз ва пардохтҳои иҷтимоӣ месупоранд, захираҳои давлатӣ, донорӣ ва хусусиро ҷалб менамоянд, молу хизматрасонӣ меҳаранд ва дар баъзе ҳолатҳо хизматрасониҳои пулакӣ, соҳибкории иҷтимоӣ ва фаъолияти даромадоварро рушд медиҳанд.

Ин саҳм бештар бозътимод дар он кишварҳое нишон дода мешавад, ки маълумоти расмӣ ё омории ҷамъбастшуда дастрас аст. Қирғизистон намунаи ҳисоб кардани арзиши умумии иловашуда ва ҳиссаи ТҒТ дар ММД мебошад; Қазоқистон намунаи рушди босуръати шугл, музди меҳнат ва фармоиши иҷтимоии давлатиро нишон медиҳад; Ўзбекистон намунаи низоми институтсионалии ташаққулёфтаи дастгирии давлатӣ ва бахши бузурги шугл мебошад; Тоҷикистон намунаи арзёбии қисман гардиши маблағ ва пардохтҳои андозии гурӯҳи ташкилотҳоро нишон медиҳад; Туркманистон бошад, намунаи муҳити омории нисбатан пӯшида мебошад, ки дар он саҳми институтсионалӣ тавассути нишондиҳандаҳои ҷудогонаи лоиҳаҳо, ташкилотҳо ва корхонаҳои даромадовар тавсиф мегардад.

Хулосаи асосии минтақавӣ дар он аст, ки ТҒТ саҳми назарраси иқтисодӣ доранд, аммо ин саҳм дар низоми миллии маълумот ба таври гуногун намоён аст. Аз ин рӯ, барои эътирофи минбаъдаи саҳми ТҒТ на танҳо тавсифи ғайриҷамъиятии онҳо, балки рушди низоми мунтазами баҳисобгирии омории бахш низ зарур аст: шугл, гардиши молиявӣ, пардохтҳои андоз, арзиши умумии иловашуда, меҳнати ихтиёрӣ ва хариди молу хизматрасонӣ.

Дар Замимаи 3-и ҳисоботи мазкур ҷадвали ҷамъбасти нишондиҳандаҳо аз рӯи кишварҳо оварда шудааст, ки саҳми институтсионалии ТҒТ-и минтақаро инъикос менамояд.

7. Саҳми TfT дар беҳтар намудани сифати идоракунӣ, фазои сармоягузорӣ ва шароити рушди бахши хусусӣ

Нақши муҳими TfT дар кишварҳои Осиёи Марказӣ ба қобилияти онҳо дар баланд бардоштани сифати идоракунӣ тавассути экспертизаи амалӣ, мониторинги татбиқи барномаҳо, интиқоли бозхӯрди аҳоли ва иштирок дар беҳтар намудани шароити маҳаллии рушд вобаста аст. Ба шарофати робитаи доимӣ бо мардум, ҷомеаҳо, мақомоти идоракунӣ маҳаллӣ ва субъектҳои хоҷагидорӣ, TfT кӯмак мекунад, ки дақиқтар муайян карда шавад, қарорҳо дар амал чӣ гуна кор мекунад, дар кучо маҳдудиятҳои инфрасохторӣ ва ташкилӣ боқӣ мемонанд, кадом гурӯҳҳо ва ҳудудҳо аз фарогирии берун мемонанд ва кадом тадбирҳо ба ислоҳ ниёз доранд.

Ба ин маъно, TfT ҳамчун иштирокчиёни комилхукуқи ташаккули муҳити бештар пешгӯишаванда, шаффоф ва ҷолиб барои соҳибкорӣ, сармоягузорӣ ва рушди бахши хусусӣ баромад мекунад. Аҳамияти онҳо махсусан дар он ҷойҳо баланд аст, ки низоми идоракунӣ ба маълумоти «аз маҳал», робитаи эътимоднок бо баҳрабардорон, донишҳои махсус ва механизмҳои чандиртари татбиқи қарорҳо ниёз дорад.

Ҷадвал: Саҳми TfT дар сифати идоракунӣ, фазои сармоягузорӣ ва шароити рушди бахши хусусӣ дар Осиёи Марказӣ

 Иштирок дар қабули қарорҳо TfT барномаҳои давлатиро бо ниёзҳои воқеии аҳоли пайванд мекунад.	 Экспертиза TfT дар таҳияи қонунҳо, барномаҳо ва стандартҳои хизматрасонӣ кӯмак мерасонад.	 Бозхонд (фидбек) TfT монеаҳо, мушкилоти «дидашаванда нест» ва камбудии хизматрасониҳоро муайян мекунад.	 Мониторинги ҷамъиятӣ TfT шаффофият, ҳадафмандӣ ва сифати амалисозии барномаҳоро баланд мебардорад.	 Майдонҳои муколама Шӯроҳои ҷамъиятӣ, гурӯҳҳои корӣ ва канали ҳамкории устувор бо харидаи давлатиро ташкил медиҳад.
МИСОЛҲОИ АСОСӢ АЗ РӢИ КИШВАРҲО				
 ҚАЗОҚИСТОН Фармоиши иҷтимоии давлатӣ, шӯроҳои ҷамъиятӣ, мониторинги ҷораҳо бар зидди ҷӯшиши об дар Атбасар.	 ҚИРҒИЗИСТОН Экспертиза оид ба барномаҳои минтақавии рушд барои солҳои 2025–2030; Шӯро оид ба масъалаҳои маъёубон.	 ТОҶИКИСТОН Иштирок дар кори гурӯҳи 14-адади байниидоравии кории назди Шӯрои миллии рушди TfT.	 ТУРКМЕНИСТОН Иштирок дар кори ба нақшаҳои амалии миллий ва коҳиш додани хатари офатҳо.	 ЎЗБЕКИСТОН Иштирок дар мониторинги ҷамъиятӣ ва пешбурди қарорҳои меъёрий.
 Хулоса: Тавассути маълумоти маҳаллӣ, эътимоди ҷомеа ва таҷрибаи амалӣ, TfT ба беҳтар шудани шароит барои рушди давлат, сармоягузорӣ ва ташаббуси хусусӣ мусоидат мекунад.				

7.1. TfT ҳамчун иштирокчиёни давраи қабули қарорҳои давлатӣ ва татбиқи ислоҳот

TfT дар ҳамаи кишварҳои минтақа ба дараҷаҳои гуногун ба раванҷҳои қабули қарорҳо ворид шудаанд: тавассути мутобиқсозии фаъолияти худ ба афзалиятҳои миллий, иштирок дар барномаҳои муштарак, пешниҳоди маълумот оид ба эҳтиёҷоти аҳоли, ҳамроҳии коршиносӣ ба қарорҳо ва мониторинги татбиқи амалии онҳо. Саҳми онҳо на танҳо дар иҷрои лоиҳаҳои алоҳида, балки дар он зоҳир мешавад, ки онҳо барои пайваст намудани ҳуҷҷатҳои стратегӣ, барномаҳои давлатӣ ва эҳтиёҷоти воқеии мардум мусоидат мекунад.

Дар Қазоқистон иштироки TfT дар сиёсати давлатӣ инчунин тавассути фармоиши иҷтимоии давлатӣ ба таври институтсионалӣ ба роҳ монда шудааст, ки дар доираи он TfT дар пешниҳоди

хизматрасониҳои иҷтимоии муҳим ва пур қардани ҳолигиҳо дар соҳаҳои, ки талаботи баланди гурӯҳҳои осебпазир боқӣ мемонад, иштирок мекунад; инчунин тавассути барномаҳои грантӣ, шӯроҳои ҷамъиятӣ ва хизматрасониҳои махсуси иҷтимоӣ.

Дар Қирғизистон иштироки ТҒТ дар раванди қабули қарорҳо тавассути майдонҳои муштарак барои муҳокимаи масъалаҳои рушд, кӯмаки машваратӣ ба мақомоти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, муайян кардани эҳтиёҷоти аҳоли, мониторинги татбиқи қарорҳои давлатӣ ва фармоиши иҷтимоии давлатӣ зоҳир мегардад.

Дар Ўзбекистон ТҒТ (ТҒҒ) ба татбиқи ташаббусҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ, таълимӣ ва ҳуқуқҳимоявӣ ҷалб мешаванд, аз механизмҳои давлатӣ ва ҳудудии дастгирӣ баҳра мебаранд, инчунин дар шӯроҳои ҷамъиятӣ ва муҳокимаи барномаҳо иштирок мекунад.

Дар Тоҷикистон ТҒТ тавассути гурӯҳҳои кории байниидоравӣ ба равандҳои банақшагирии стратегӣ ва мониторинг шомил шудаанд.

Дар Туркменистон ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар дастгирии барномаҳои давлатӣ дар соҳаҳои ҳифзи иҷтимоӣ, сиёсати ҷавонон, экология ва дастгирии гурӯҳҳои осебпазир фаъолият мекунад.

МИСОЛ

Қазоқистон: фармоиши иҷтимоии давлатӣ ва шӯроҳои ҷамъиятӣ

Дар Қазоқистон ҳамкориҳои давлат ва ТҒТ ба механизмҳои устувор таъя мекунад: **фармоиши иҷтимоии давлатӣ, барномаҳои грантӣ, шӯроҳои ҷамъиятӣ ва гурӯҳҳои корӣ**. Ин ба ТҒТ имкон медиҳад, ки дар татбиқи ташаббусҳои иҷтимоӣ, пешниҳоди хизматрасониҳо, муҳокимаи масъалаҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ ва ташаккули бозхӯрд нисбат ба қарорҳои давлатӣ иштирок намоёнд. Чунин модел иштироки ТҒТ-ро бештар **мунтазам** ва **расмиятёфта** мегардонад.

МИСОЛ

Тоҷикистон: иштироки ТҒТ дар банақшагирии стратегӣ

Дар Тоҷикистон иштироки ТҒТ дар **14 гурӯҳи кории байниидоравӣ** назди **Шӯрои рушди миллӣ** гузаришро аз ҳамкориҳои лоиҳавӣ ба иштироки бештар низомманд дар давраи идоракунии нишон медиҳад. ТҒТ ба давлат дар пайдо кардани қарорҳои оптималӣ, тақмили заминаи ҳуқуқӣ ва пешгирии самараноки хавфҳо кӯмак мерасонанд.

Ассотсиатсияи энергетикҳои Тоҷикистон дар рушди заминаи меёри барои энергетикаи «сабз», ҷорӣ намудани тарифҳои муқарраршуда барои **манбаъҳои барқароршавандаи энергия (ВИЭ)** ва иштирок дар экспертизаи байналмилалӣ маҷмӯи Неругоҳи барқи оби Роғун фаъолона саҳм мегузорад. Дигар ташкилотҳо ба рушди экосистемаи рақамии кишвар ва таъсиси академияҳои IT, дастгирии рушди соҳибкории занона, дастрасӣ ба маблағгузориҳои «сабз» ва навсозии кластерҳои нассочӣ мусоидат мекунад.

МИСОЛ

Туркменистон: экспертиза ва иштирок дар таҳияи нақшаҳои миллии амал

Дар Туркменистон ташкилотҳои ҷамъиятӣ ҳамчун **коршиносони эътирофшуда** ва ҳаммуаллифони сиёсати муҳими давлатӣ баромад мекунад. ТҶ «**Ынам**», «**Йенме**», «**Машгала**» ва дигарон ба ҳайати **Гурӯҳи корӣ оид ба таҳияи Нақшаи миллии амал барои мубориза бо харидуфурӯши одамон** шомил мебошанд. Ҳамчунин ТҶ «**Кейик Окара**» дар машваратҳо ҳангоми таҳияи **Нақшаи миллии амал оид ба баробарии гендерӣ** иштирок мекунад. Ин намунаи гузариш аз машваратҳои оддӣ ба **банақшагирии муштарак** мебошад, вақте ки таҷрибаи амалии ТҒТ мустақиман ба ҳуҷҷатҳои стратегӣ сатҳи олии ворид карда мешавад.

МИСОЛ

Ўзбекистон: TFT (Tff) ҳамчун ташаббускорони қарорҳои меъёрий ва барномавӣ

Дар Ўзбекистон TFT ҳарчи бештар на танҳо ҳамчун иҷрокунаандагони лоиҳаҳои иҷтимоӣ ва маърифатӣ, балки ҳамчун иштирокчиёни ташаққули рӯзномаи давлатӣ баромад мекунад. Намунаи равшан — фаъолияти **Ассотсиатсияи маъюбони Ўзбекистон** мебошад, ки таҳияи **Нақшаи миллии амал оид ба татбиқи Конвенсияи СММ дар бораи ҳуқуқи маъюбон-ро** оғоз намуд; баъдан ин ҳуҷҷат аз ҷониби давлат дастгирии институтсионалӣ гирифт.

Ба ҳамин қатор инчунин пешбурди концепсияи **таҳсилоти фарогир** аз ҷониби маркази «Умидворлик», ки ба сиёсати давлатии маориф ворид карда шуд, ва фаъолияти адвокатсионии **Ассотсиатсияи ихтиёрийи Ўзбекистон** дохил мешавад, ки ба қабули Қонуни «Дар бораи фаъолияти ихтиёрий» мусоидат намуд.

Ин кейсҳо нишон медиҳанд, ки TFT дар Ўзбекистон на танҳо дар муҳокимаи ислохот иштирок мекунад, балки ташаббусҳои ҷамъиятӣ ва дархостҳои гурӯҳҳои осебпазирро ба забони барномаҳои давлатӣ, қарорҳои меъёрий ва тағйироти институтсионалӣ табдил медиҳанд.

7.2. TFT ҳамчун манбаи экспертиза барои қарорҳои давлатӣ

Яке аз вазифаҳои муҳими TFT аз пешниҳоди экспертиза иборат аст, ки ба кори амалии онҳо бо одамон, ҷомеа ва мушкилоти мушаххас, инчунин омӯзиши амиқи таҷрибаи байналмилалӣ таъя мекунад. Чунин экспертиза аз таҳлили идораӣ фарқ мекунад, зеро он дар асоси робитаи доимӣ, ғайрирасмӣ ва амиқ бо баҳрабардорон, фаҳмиши рафтори гурӯҳҳои мақсаднок ва таҷрибаи татбиқи қарорҳо дар маҳал шакл мегирад.

TFT метавонанд дар таҳияи **санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, барномаҳои давлатӣ, нақшаҳои амал, методикаҳо, меъёрҳои хизматрасонӣ** ва **воситаҳои мониторинг** саҳм гузоранд. Иштироки онҳо махсусан дар ҳолатҳои арзишманд аст, ки зарурати ба назар гирифтани вазъи гурӯҳҳои пеш меояд, ки камтар дар машваратҳои расмӣ намоёндагӣ мешаванд: **шахсони дорои маъюбият, занони қурбонии зӯроварӣ, занони деҳот, муҳоҷирон, ҷавонон, шахсони солхӯрда, шахсони бе ҳуҷҷат, кӯдакон ва оилаҳои, ки дар вазъи душвори зиндагӣ қарор доранд.**

МИСОЛ

Қирғизистон: саҳм дар таҳияи сиёсати мақсадноки давлатии рушди минтақаҳо

ТҶ «Институти сиёсати рушд» дар раванди таҳияи **Барномаи давлатии рушди ҳамаҷонибаи иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаҳо барои солҳои 2025–2030** экспертиза пешниҳод намуд. Ин барнома гузариш ба **банақшагирии маҷмӯии ҳудудӣ**, ҷудо намудани **минтақаҳои таваҷҷуҳи махсус**, истифодаи **маълумоти фазой** ва таъмини тавозун байни манфиатҳои умумидавлатӣ ва манфиатҳои ҷомеаҳои маҳаллиро мустаҳкам кард.

Саҳми коршиносии Институти сиёсати рушд дар ин самт хусусияти низомманд дошт: аз таҳияи **Концепсияи банақшагирии ҳамоҳангшудаи минтақавӣ** ва татбиқи минбаъдаи равишҳои нави банақшагирии ҳудудӣ — то дастгирии таҳияи **методикаҳои нави ПСЭР** ва иштирок дар омодакунии барномаи дастгирии минтақаҳои кӯҳистонӣ, душвордастрас ва наздисарҳадӣ, аз ҷумла таҳияи **индекси осебпазирӣ ҳудудҳо** ҳамчун воситаи дастгирии мақсадноки давлатӣ.

МИСОЛ

Тоҷикистон: пешбурди қонунгузорӣ оид ба ҳуқуқ ва имкониятҳои баробар

Дар Тоҷикистон **Этилофи ташкилотҳои занона** дар пешбурди чандсолаи қонун оид ба **ҳуқуқ ва имкониятҳои баробар** иштирок намуд. Корҳо ҳамроҳии коршиносӣ ба лоиҳаи қонун, шундани ҷамъиятӣ, ҳамкорӣ бо мақомоти давлатӣ ва ҷамоҳангсозии равишҳо бо уҳдадорҳои байналмилалиро дар бар мегирифтанд.

Ин мисол нишон медиҳад, ки чӣ гуна ТҶТ метавонанд на танҳо ҳамчун ҷимоятгарони манфиатҳои гурӯҳҳои мушаххас, балки ҳамчун иштирокчиёни мустақими раванди қонунгузорӣ низ баромад намоянд.

МИСОЛ

Туркменистон: иштирок дар нақшаҳои миллии амал

Дар Туркменистон ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар таҳия ва татбиқи баъзе нақшаҳои амал иштирок мекунанд. ТҶ «**Ынам**» ба корҳои муқовимат бар зидди харидуфурӯши одамон ҷалб шудааст, ва ТҶ «**Кейик Окара**» бо рӯзномаи баробарии гендерӣ ва дастгирии оилаҳои осебпазир алоқаманд мебошад. Дар ин ҳолатҳо саҳми ТҶТ дар омезиши таҷрибаи амалӣ, кӯмаки махсусгардонидашуда ва иштирок дар ташаққули қарорҳо оид ба масъалаҳои ҳассоси иҷтимоӣ зоҳир мегардад.

МИСОЛ

Ўзбекистон: саҳми ТҶТ дар ислоҳоти қонунгузорӣ оид ба зўроварии хонаводагӣ

Дар тӯли чанд сол ТҶТ, аз ҷумла ташаббуси **Nemolchi.uz**, марказҳои бӯҳронӣ ва фаёлон, маърақаҳои иттилоотӣ баргузор намуда, ҳолатҳои зўроварию ҳуҷҷатгузорӣ карданд, ба осебдидагон кӯмак расониданд ва пешниҳодҳо барои тағйир додани қонунгузорию омода намуданд.

Дар соли **2023**, дар натиҷаи кори муштаракӣ давлат, парлумон ва ҷомеаи шахрвандӣ, меъёрҳо оид ба **масъулияти маъмурӣ ва ҷиноятӣ барои зўроварии хонаводагӣ** қабул гардида, инчунин механизмҳои ҷиғзи қурбониён тақвият дода шуданд.

7.3. ТҶТ ҳамчун канали бозхӯрд аз аҳоли

Сифати идоракунии давлатӣ аз қобилияти гирифтани маълумоти бозътимод дар бораи он вобаста аст, ки қарорҳо дар амал чӣ гуна кор мекунанд. ТҶТ ин унсури идоракуниро тақвият медиҳанд, зеро ба гурӯҳҳо ва ҳудудҳои дастрасӣ доранд, ки на ҳамеша бо каналҳои расмӣ фаёлона ҳамкорӣ мекунанд. Онҳо мушкилоте, ки ҳангоми гирифтани хизматрасониҳо, иштирок дар барномаҳои дастгирӣ, ҳамкорӣ бо мақомоти маҳаллӣ ва муассисаҳои иҷтимоӣ ба вуҷуд меоянд, сабт менамоянд.

Дар ин нақш ТҶТ ҳамчун **миёнарав** байни шахс, ҷомеа ва давлат амал мекунанд: шикоятҳои инфиродӣ, мушкилоти маҳаллӣ ва монеаҳои такроршавандаро ба шакли пешниҳодҳо, таҳлилҳо, муҳокимаҳои ҷамъиятӣ ва қарорҳои барномавӣ табдил медиҳанд.

Ин махсусан барои гурӯҳҳои осебпазир муҳим аст, ки барои онҳо муроҷиати мустақиллона ба мақомоти давлатӣ аз сабаби **безътимодӣ, доғ (стигма), дурӣ ӯ монеаҳои маъмурӣ** душвор мебошад.

МИСОЛ

Тоҷикистон: овози минтақаҳо ва ҷомеаҳои ҳудудҳои душвордастрас

Шабакаҳои минтақавии ТҶ дар **Хатлон, Суғд ва ВМКБ** вазифаи расонидани кӯмак, дониш ва иттилоотро ба ҷомеаҳои минтақаҳои дурдасти кӯҳистон иҷро мекунанд.

Тавассути чунин шабакаҳо барномаҳои давлатӣ ва шарикон ба маълумоти маҳаллӣ дастрасӣ пайдо мекунанд ва мушкилоти минтақаҳои деҳотӣ ва душвордастрас метавонанд ба доираи васеътари идоракунии ворид карда шаванд.

МИСОЛ

Туркменистон: ошкорсозии мушкилоти маҳаллӣ ва кор бо гурӯҳҳои осебпазир

Дар Туркменистон ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар сатҳи маҳаллӣ мушкилоти маҳаллиро ошкор намуда, ташаббусҳои давлатиро шарҳ медиҳанд ва бо гурӯҳҳои кор мекунанд, ки аз ҷониби каналҳои расмӣ иттилоотӣ ба таври кофӣ фаро гирифта нашудаанд.

Ин, аз ҷумла, ба **шахсони дорои маъҷубият, занони аз зӯроварӣ осебдида, пиронсолон** ва гурӯҳҳои дахл дорад, ки ба **ҳамроҳии ҳуқуқӣ ва раванӣ** ниёз доранд.

МИСОЛ

Тоҷикистон: Форумҳои занонаи ҳавзавӣ

Дар Тоҷикистон платформаи муколамавии «**Форумҳои занонаи ҳавзавӣ**», ки аз ҷониби ТҶ «**Ассотсиатсияи Зан ва ҷомеа**» дар ҳавзаҳои дарёҳои **Сирдарё** ва **Кофарниҳон** таъсис дода шудааст, ҳамчун майдони доимоамалкунанда хизмат мекунад. Тавассути ин платформа андешаҳои занони истифодабарандаи об ба таври протоколӣ сабт гардида, мустақиман ба **Вазорати энергетика ва захираҳои оби Ҷумҳурии Тоҷикистон** ирсол мешаванд.

Ин ба давлат имкон медиҳад, ки ба мушкилоти маҳаллӣ дар идоракунии захираҳои сари вақт вокуниш нишон диҳад.

МИСОЛ

Ўзбекистон: мониторинги ҷамъиятии буҷетҳои маҳаллӣ

Дар вилояти **Қашқадарё**-и Ўзбекистон соли **2026** ТҶҲ ва фаълони маҳаллӣ мониторинги ҷамъиятии барномаҳои «**Буҷети ташаббускор**» ва «**Буҷети маҳалла**»-ро дар **12 маҳалла** анҷом доданд. Барои ин аз боздиди объектҳо, таҳлили ҳуҷҷатҳо ва мусоҳиба бо баҳрабардорон истифода бурда шуд.

Тавассути ин механизм мақомоти идоракунии имконият пайдо карданд, ки ҳангоми қабули қарорҳо ҳолатҳое чун **сифати пасти корҳои иҷрошуда, набудани роҳравҳо ва низоми обпартоӣ, маҳдуд будани дастрасӣ ба ҳуҷҷатҳо** ва ҳолатҳои анҷоми расмӣ лоиҳаҳо бо вучуди мавҷудияти нуқсонҳо ба назар гиранд.

Ин нишон медиҳад, ки чӣ гуна ТҶҲ дар Ўзбекистон ҳамчун **каналҳои бозхӯрди аҳоли** барои ислоҳи сиёсати маҳаллии буҷетӣ хизмат мекунанд.

Чунин бозхӯрд ба давлат кӯмак мекунад, ки бубинад кадом қарорҳо аз ҷониби аҳоли ҳамчун **дастрас** ва **самаранок** қабул мешаванд, кадом тадбирҳо ба мутобиқсозӣ ниёз доранд, дар кучо камбудӣҳо дар иттилоърасонӣ вуҷуд доранд ва кадом гурӯҳҳо дар канори барномаҳои стандартӣ боқӣ мемонанд.

Ин вазифа на танҳо барои сиёсати иҷтимоӣ, балки барои **рушди иқтисодӣ** низ аҳамияти калон дорад. Тавассути ТҒТ ба мақомоти идоракунии маълумот мерасад, ки кадом хизматрасониҳо ва то чӣ андоза самаранок дар маҳал кор мекунанд, дар кучо норасоии инфрасохтор боқӣ мондааст ва хонаводаҳо, соҳибкорон ва ҷомеаҳои маҳаллӣ бо кадом монеаҳо рӯ ба рӯ мешаванд.

Чунин бозхӯрд ба баланд бардоштани **сифати қарорҳои идоракунии** ва беҳтар намудани муҳит барои **ташаббусҳои хусусӣ** мусоидат мекунад.

7.4. Мониторинги ҷамъиятӣ ва ҳисоботдиҳӣ

ТҒТ тавассути **мониторинги ҷамъиятии татбиқи барномаҳо**, иштирок дар муҳокимаи қарорҳо ва арзёбии берунаи самтҳои алоҳидаи ислохот дар баланд бардоштани сифати идоракунии саҳм мегузоранд. Чунин саҳм аҳамияти ҳам ҷамъиятӣ ва ҳам иқтисодӣ дорад: он барои ошкор кардани камбудӣҳо пеш аз он ки онҳо ба мушкилоти низомманд табдил ёбанд, мусоидат мекунад, хавфи иҷрои расмӣ барномаҳоро коҳиш медиҳад, шаффофиятро тақвият мебахшад ва канали иловагии санҷиши татбиқи амалии чораҳои давлатиро фароҳам меорад.

Ин махсусан дар бахшҳои муҳим аст, ки сифати иҷроӣ бевосита ба **сатҳи зиндагӣ, рушди соҳибкорӣ, устувории хизматрасониҳо ва ҷолибияти сармоягузорию ҳудудҳо** таъсир мерасонад.

Дар **Қазоқистон** шӯроҳои ҷамъиятӣ ва майдонҳои коршиносӣ барои иштироки ТҒТ дар муҳокимаи қарорҳо ва назорати ҷамъиятӣ имконият фароҳам меоранд.

Дар **Ўзбекистон** шаклҳои мониторинги ҷамъиятӣ мушоҳида, муҳокимаҳои ҷамъиятӣ, экспертизаи лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва шунидани ҷамъиятиро дар бар мегиранд.

Дар **Қирғизистон** ТҒТ дар мониторинги қарорҳои давлатӣ, рушди шаффофият ва ҳисоботдиҳӣ, инчунин муҳокимаи масъалаҳои вобаста ба хизматрасониҳои иҷтимоӣ, дастрасӣ ба адолат, масъалаҳои гендерӣ ва рушди маҳаллӣ иштирок мекунанд.

Дар **Тоҷикистон** нақши мониторингии ТҒТ тавассути иштирок дар гурӯҳҳои кории байниидоравӣ ва муҳокимаи татбиқи ҳуҷҷатҳои стратегӣ тақвият меёбад.

Дар **Туркменистон** вазифаи мониторингии ТҒТ, ғайр аз ҳисоботдиҳии маъмурӣ, бештар дар соҳаи мудофиаи шаҳрвандӣ, воқуниш ба ҳолатҳои фавқулода (ҲФ) ва коҳиши хатари офатҳо (КХО) зоҳир мегардад.

МИСОЛ

Қазоқистон: мониторинги ҷамъиятии чораҳои зиддиобхезӣ дар Атбасар

Дар Қазоқистон намунаи нишонрас фаъолияти **иттиҳоди ҷамъиятии «Ангел»** дар шаҳри **Атбасари** вилояти **Ақмола** мебошад. Пас аз обхезиҳои харобиовари солҳои **2009, 2014 ва 2017** ва самаранокӣ нокифояи чораҳои зиддиобхезӣ, ташкилот мониторинги низомманди ҷамъиятии қарорҳо оид ба ҳифзи шаҳрро оғоз намуд.

Корҳо таҳлили мустақили равандҳои гидрологии дарёи **Жабай**, ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумоти нуқтаҳои гидрологӣ, таҳияи ҳулосаҳои коршиносӣ оид ба сабабҳои обхезӣ ва иттилоърасонии оммавӣ ба аҳоли ва мақомоти давлатиро дар бар мегирифтанд.

Барои тақвияти заминаи далелӣ, эътилофе бо иштироки олимони **Донишгоҳи давлатии Кокшетау ба номи Ш. Уалиханов**, вакили Парлумон, воситаҳои ахбори омма ва механизмҳои байналмилалӣ, аз ҷумла **Кумитаи риояи Конвенсияи Орхус**, таъсис дода шуд.

МИСОЛ

Қирғизистон: мониторинги тақсимот ва хариди доруворӣ

Дар Қирғизистон ТҒТ ба мониторинги тақсимот ва хариди воситаҳои доруворӣ ҷалб шудаанд. Чунин назорат махсусан дар соҳаҳои муҳим аст, ки дастрасӣ ба доруҳо бевосита ба сифат ва пайвастагии кӯмак барои гурӯҳҳои осебпазир таъсир мерасонад. Иштироки ТҒТ имкон медиҳад, ки назорати идоравӣ бо бозхӯрди беморон ва ташкилотҳои хизматрасон пурра карда шавад, инчунин ҳалалҳо дар таъмини доруворӣ сари вақт ошкор гарданд.

МИСОЛ

Туркменистон: мониторинг дар соҳаи ҳолатҳои фавқулода

Бо нақши ҳамроҳангсози **Комиссияи давлатии ҳолатҳои фавқулода, Ҷамъияти Миллии Ҳилоли Аҳмари Туркменистон (ҶМҲАТ)** ҳамчун «пул» миёни ҳадамоти давлатӣ ва аҳоли амал мекунад. Ин ташкилот на он қадар назорат, балки бештар арзёбии мустақили осебпазирӣ ва бозхӯрди «аз маҳал»-ро тавассути шабакаи ихтиёриён ва кумитаҳои ҷамъиятӣ анҷом медиҳад.

МИСОЛ

Ўзбекистон: мониторинги ҷамъиятии лоиҳаҳои шаҳрии давлат ва бахши хусусӣ (ШДБХ)

Дар вилояти **Қашқадарё** мониторинги ҷамъиятии лоиҳаҳои **ШДБХ**, ки аз ҷониби Ҳаракати «**Юксалиш**» бо иштироки ТҒТ-и маҳаллӣ, фаёлон ва коршиносон гузаронида шуд, набудани тендерҳои кушода барои баъзе объектҳо, мушкилоти фарогирӣ, таъхири субсидияҳо, сармоягузориҳои нокифояи сармоягузор ва ношаффофии қисми уҳдадорҳои иҷтимоиро ошкор намуд.

Натиҷаҳо ба мақомоти маҳаллӣ ва сохторҳои соҳавӣ ҳамчун асос барои қабули қарорҳои ислоҳӣ ирсол гардиданд. Ин кейс нишон медиҳад, ки чӣ гуна ТҒТ метавонанд ҳисоботдиҳӣ ва шаффофияти татбиқи лоиҳаҳои инфрасохториро тақвият диҳанд.

Ҳамзамон барои минтақа як даъвати умумӣ боқӣ мемонад: ҳуди мавҷудияти майдонҳои иштирок на ҳамеша кафолат медиҳад, ки онҳо ба қарорҳо таъсир мерасонанд. Барои баланд бардоштани сифати идоракунии муҳим аст, ки на танҳо ҳуди ҳолати иштироки ТҒТ, балки роҳи минбаъдаи пешниҳодҳои онҳо низ сабт карда шавад: кадом тавсияҳо баррасӣ шуданд, кадомашон ба инобат гирифта шуданд, кадомашон рад гардиданд ва бо кадом асосҳо.

7.5. Платформаҳои ҳамкорӣ ва қарорҳои муштарак

Дар кишварҳои минтақа тадриҷан шаклҳои гуногуни платформаҳои ҳамкории давлат ва ТҒТ ташаккул меёбанд: **шӯроҳои ҷамъиятӣ, гурӯҳҳои кории байниидоравӣ, форумҳои шаҳрвандӣ, майдонҳои коршиносӣ, механизмҳои фармоиши иҷтимоии давлатӣ, барномаҳои грантӣ, машваратҳо, шунидани ҷамъиятӣ ва нақшаҳои муштаракӣ амал.**

Ин платформаҳо мақом ва дараҷаи гуногуни таъсир доранд, аммо аҳамияти умумии онҳо дар он аст, ки онҳо **каналҳои мунтазами ҳамкорӣ** фароҳам меоранд. Бе чунин механизмҳои ҳамкорӣ аксаран аз **робитаҳои шахсӣ, лоиҳаҳои алоҳида** ва ташаббусҳои мақомоти мушаххаси давлатӣ вобаста мемонад.

Дар сурати мавҷуд будани майдонҳои доимӣ, имконият пайдо мешавад, ки мушкилот ба таври низомманд баррасӣ шаванд, гурӯҳҳои гуногуни ТҶТ ҷалб гарданд, пешниҳодҳо муқоиса шаванд ва бозхӯрди мунтазам таъмин карда шавад.

МИСОЛ

Қазоқистон: Шӯрои ҳамоҳангсозӣ назди Вазорати фарҳанг ва иттилоот

Дар Қазоқистон рушди платформаҳои ҳамкорӣ бо тағйирёбии механизмҳои ҳамоҳангсозӣ байни давлат ва ТҶТ дар солҳои **2025–2026** алоқаманд аст, аз ҷумла гузариш ба формати **Шӯрои ҳамоҳангсозӣ назди Вазорати фарҳанг ва иттилооти Ҷумҳурии Қазоқистон**.

Ин гуна формат барои бахши марбут ба **сифати идоракунии** аҳамияти муҳим дорад, зеро он канали доимитарро барои муҳокимаи масъалаҳои рушди бахши шаҳрвандӣ, дастгирии давлатӣ, фармоиши иҷтимоӣ, механизмҳои грантӣ ва иштироки ТҶТ дар татбиқи вазифаҳои дорои аҳамияти ҷамъиятӣ фароҳам меорад.

МИСОЛ

Қирғизистон: Шӯро оид ба корҳои шахсони дорои маъюбият назди Девони Вазирон

Дар Қирғизистон яке аз платформаҳои устувори ҳамкориҳои давлат ва ТҶТ **Шӯро оид ба корҳои шахсони дорои маъюбият назди Девони Вазирон** мебошад. Ин як мақоми машваратии доимоамалкунанда аст, ки вазоратҳои соҳавӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ва ташкилотҳои ҷомеаи шаҳрвандиро барои баррасии масъалаҳои **фарогирӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ** муттаҳид менамояд.

Шӯро лоиҳаҳои қонунҳо ва барномаҳоро баррасӣ мекунад, пешниҳодҳои ТҶТ ва шаҳрвандонро ҷамъбаст менамояд, барои мақомоти иҷроия тавсияҳо таҳия мекунад ва метавонад гурӯҳҳои корӣ таъсис диҳад.

МИСОЛ

Ўзбекистон: шӯроҳои ҷамъиятӣ ҳамчун платформаи ҳамкорӣ

Дар Ўзбекистон **шӯроҳои ҷамъиятӣ**, гурӯҳҳои корӣ ва шунидани ҷамъиятӣ яке аз платформаҳои муҳими ҳамкориҳои давлат ва ТҶТ (ННО) ба ҳисоб мераванд.

Дар ин самт бахши **зиддикоррупсионӣ** махсусан намоён аст, ки дар он ТҶТ ба ҳайати **Шӯрои миллии муқовимат ба коррупсия** шомил мебошанд ва дар ҳайати шӯрои ҷамъиятии назди агентии соҳавӣ аксариятро ташкил медиҳанд.

Аз нуқтаи назари **муҳити сармоягузорӣ** ва рушди **бахши хусусӣ**, муҳим на танҳо мавҷудияти худӣ чунин платформаҳои ҳамкорӣ аст, балки қобилияти онҳо дар қоғиз додани фосилаи иттилоотӣ миёни давлат, ҷомеаҳои маҳаллӣ, соҳибкорон ва ташкилотҳои рушд низ аҳамияти калон дорад.

Дар ҳолатҳои, ки ин платформаҳо имкон медиҳанд маълумоти амалӣ оид ба **сифати инфрасохтор, дастрасии хизматрасониҳо, монеаҳои ташкилӣ ва ниёзҳои соҳибкорон** ба инobat гирифта шавад, саҳми ТҶТ аз доираи танҳо иштироки ҷамъиятӣ берун рафта, ба омили муҳими беҳтарсозии муҳити рушд табдил меёбад.

ХУЛОСА

Саҳми ТҒТ дар таҳкими давлат ва беҳтар намудани сифати идоракунии дар кишварҳои Осиёи Марказӣ тавассути як қатор вазифаҳои ба ҳам вобаста зоҳир мегардад: иштирок дар раванди қабули қарорҳо, мутобиқати фаъолият ба афзалиятҳои миллӣ, татбиқи барномаҳои муштарак, дастгирии коршиносӣ, мониторинги ҷамъиятӣ, бозхӯрд аз аҳоли ва иштирок дар платформаҳои муколама.

Ин вазифаҳо ТҒТ-ро ба иштирокчиҳои муҳими низоми рушд табдил медиҳанд, махсусан дар соҳаҳои, ки давлат ба эътимоди баҳрабардорон, донишҳои махсусгардонидашуда, иттилооти маҳаллӣ ва шаклҳои чандири фаъолият ниёз дорад.

Тақвияти минбаъдаи ин саҳм аз қобилияти давлатҳои минтақа вобаста аст, ки аз танҳо сабти иштироки ТҒТ ба арзёбии натиҷанокии он гузаранд. Барои ин муҳим аст, ки пешниҳодҳои ТҒТ ба ҳисоб гирифта шаванд, бозхӯрд оид ба баррасии онҳо таъмин гардад, шаклҳои дарозмуддати шарикӣ рушд ёбанд, нишондиҳандаҳои босифати натиҷаҳо истифода шаванд ва ТҒТ ҳамчун манбаи иттилооти амалӣ дар бораи ниёзҳои одамон, ҷомеаҳо ва ҳудудҳо эътироф шаванд.

8. Саҳми ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ (ТҒТ) дар рушди иқтисодӣ

Саҳми иқтисодии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ бо ҳузури институтсионалии онҳо ҳамчун корфармоён, андозсупорандагон ва иштирокчиёни гардиши молиявӣ маҳдуд намешавад. Аҳамияти алоҳидаи он дар саҳме зоҳир мегардад, ки тавассути фаъолияти оинномавии ташкилотҳо ба вучуд меояд: рушди малакаҳои иқтисодӣ, дастгирии соҳибкорӣ ва худшӯғл, таъсиси ҷойҳои корӣ барои гурӯҳҳои осебпазир, рушди хизматрасониҳои маҳаллӣ ва инфрасохтор, соҳибкориҳои иҷтимоӣ ва ҷалби ҷомеаҳо ба ҳалли вазифаҳои амалии рушд. Дар ин нақш ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ шароит барои фаъолияти иқтисодии одамон ва ҳудудҳо фароҳам меоранд, махсусан дар он ҷойҳое, ки дастрасӣ ба бозори меҳнат, сармоя, дониш, инфрасохтор ва дастгирии маъмури маҳдуд аст. Барои хонаводаҳои камбизоат, занон, ҷавонон, шахсони дорои маъҷубият, сокинони деҳот ва соҳибкорони хурд чунин дастгирӣ метавонад гузариш аз вобастагӣ ба кумак ба гирифтани малака, даромад, шӯғл ва иштирок дар иқтисодиёти маҳаллӣ бошад. Дар кишварҳои минтақа ин саҳм пеш аз ҳама дар ду самт зоҳир мешавад: тавсеаи имкониятҳои иқтисодии одамон ва беҳтар кардани шароити фаъолияти иқтисодӣ дар сатҳи ҷомеаҳо ва ҳудудҳо.

Самти иқтисодӣ дар фаъолияти ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ мавқеи назаррас дорад. Масалан, дар Қирғизистон тақрибан 25% фаъолияти лоиҳавии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ба мубориза бо камбизоатӣ ва тавсеаи имкониятҳои иқтисодӣ рост меояд. Дар айни замон нишондиҳандаҳои мустақим тамоми таъсирро инъикос намеkunанд: қисми зиёди арзиши иқтисодӣ дертар тавассути даромад, худшӯғл, тиҷорати хурд ва фаъолияти иқтисодии баҳрабарандагон ба вучуд меояд, ки онро пурра бо омори стандартӣ чен кардан душвор аст.

8.1. Соҳибкории иҷтимоӣ ва рушди фарогир

Фаъолияти ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ дар соҳаи соҳибкории иҷтимоӣ ҳамчун воситаи рушди фарогир – яъне ҷалби одамон ба фаъолияти иқтисодӣ, ки барои онҳо бозори меҳнати стандартӣ дастнорас боқӣ мемонад – хизмат мекунад. Ин махсусан барои шахсони дорои маъюбият, занон дар ҳолатҳои душвори зиндагӣ, сокинони деҳот, ҷавонони бе малакаи касбӣ, муҳоҷирон ва хонаводаҳои камдаромад муҳим аст. Ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ин монеаҳоро тавассути омӯзиш, роҳнамоӣ, мутобиқсозии ҷойҳои корӣ, таъсиси майдонҳои истеҳсолӣ, ташкили хизматрасониҳои пулакии иҷтимоӣ, пешниҳоди таҷҳизот ва ҳамроҳии стартапҳо бартараф мекунанд.

МИСОЛ

Туркманистон — шуғли истеҳсолии шахсони дорои маъюбият

Дар Туркманистон корхонаҳои таълимӣ-истеҳсолии Ҷамъияти нобиноён ва кару гунгҳо зиёда аз 400 нафар шахсони дорои маъюбияти бинӣ ва шунавоиро бо ҷойи кор таъмин намуда, ҳамзамон ба барқарорсозии меҳнати онҳо мусоидат мекунанд. Илова бар ин, гармхонаи мутобиқшудаи Маркази дастгирии маъюбон низ барои ҳамин гурӯҳи аҳоли ҷойҳои корӣ фароҳам меорад. Ин мисолҳо нишон медиҳанд, ки соҳибкории иҷтимоӣ ва фаъолияти истеҳсолии назди ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ метавонанд ҳамзамон вазифаҳои иқтисодӣ, барқарорсозӣ ва ҳамгироиро иҷро намоянд: шахс на танҳо дастгирӣ мегирад, балки имконият пайдо мекунанд дар фаъолияти меҳнатӣ иштирок кунад, даромад ба даст оварад ва фаъолияти иҷтимоии худро нигоҳ дорад.

Дар Тоҷикистон қисми ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ба моделҳои худмаблағгузории қисман тавассути пешниҳоди хизматрасониҳои пулакии иҷтимоӣ ва истеҳсоли молҳо мегузаранд. Аҳамияти ин амал на танҳо дар коҳиши вобастагии ташкилотҳо аз грантҳо, балки дар эҷоди ҷойҳои корӣ ва шаклҳои нави фаъолияти иқтисодӣ барои гурӯҳҳои осебпазири аҳоли мебошад. Дар шароити коҳиши кумаки донорӣ чунин моделҳо ба нигоҳ доштани хизматрасониҳои иҷтимоӣ ва ҳамзамон ташаккули имкониятҳои иқтисодӣ барои шахсоне, ки ба дастгирӣ ниёз доранд, мусоидат мекунанд.

МИСОЛ

Қазоқистон — ҳамгироии меҳнатӣ ва истеҳсолоти иҷтимоӣ

Дар Қазоқистон соҳибкории иҷтимоӣ тавассути амалияҳои ҳамгироии меҳнатӣ ва дастгирии одамон дар ҳолатҳои душвори зиндагӣ зоҳир мегардад. Маркази «ДОС» ҷойҳои корӣ барои шахсони дорои маъюбият тавассути инва-СТО (устохонаи мутобиқшудаи таъмири мошин барои одамони дорои маъюбият) ва истеҳсоли аробаҳои маъюбӣ фароҳам меорад. Дар шаҳри Актау марказҳои бӯҳронии занон истеҳсолоти худро рушд медиҳанд, ки ин устувории хизматрасониҳоро таъмин медиҳад ва барои занони ниёзманд имконияти шуғл фароҳам месозад. Дар чунин ҳолатҳо таъсири иқтисодӣ тавассути омезиши кумаки иҷтимоӣ, мутобиқсозии касбӣ ва дастрасӣ ба даромади мустақил ба вучуд меояд.

8.2. Рушди соҳибкорӣ, худшуглшавӣ ва малакаҳои иқтисодӣ

Монеаҳои фаъолияти иқтисодӣ аксар вақт на танҳо аз норасоии сармоя, балки аз камбудии малакаҳои соҳибкорӣ, саводнокии молиявӣ, фаҳмиши бозорҳо, дастгирии ҳуқуқӣ, малакаҳои рақамӣ ва дастрасӣ ба роҳнамо (менторҳо) вобаста мебошанд. Аз ин рӯ, яке аз самтҳои муҳими саҳми иқтисодии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ рушди соҳибкорӣ, худшуглшавӣ ва малакаҳои иқтисодӣ дар байни гурӯҳҳои васеи аҳоли мебошад, на танҳо дар байни гурӯҳҳои осебпазир. Ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ бо соҳибкорони навкор ва амалкунанда, ҷавонон, занон, аҳолии деҳот, корхонаҳои хурд, бекорон ва шахсоне кор мекунанд, ки ба дониш, машварат, роҳнамоӣ (менторинг), воситаҳои рақамӣ ё дастгирии ибтидоӣ ниёз доранд. Дар Осии Марказӣ ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ғояи умумии соҳибкориро ба шаклҳои амалӣ табдил медиҳанд: омӯзиш, машварат, роҳнамоӣ, ҳамроҳӣ дар рушди стартапҳо ва дастгирӣ то ба даст овардани натиҷаҳои аввалин. Дар айни замон қисми муҳими таъсир берун аз доираи лоиҳаҳо ба вуҷуд меояд: соҳибкори омӯзонидашуда, оилаи деҳотӣ, ташаббуси занон ё ҷавоне, ки малакаҳои худшуглшавӣ гирифтааст, минбаъд дар фаъолияти худ арзиши иловагии иқтисодӣ эҷод мекунад.

МИСОЛ

Қирғизистон — дастгирии соҳибкории занон ва ҷавонон

Дар Қирғизистон дар ҳамкорӣ бо Вазорати илм, таҳсилоти олӣ ва инноватсияҳои Ҷумҳурии Қирғизистон ва донишгоҳҳои минтақавӣ таъсиси марказҳои аграрӣ дар минтақаҳо рушд ёфтааст. Танҳо аз ҷониби як ташкилоти ғайритиҷоратӣ то охири соли 2024 дар 6 вилоят 6 маркази аграрӣ таъсис дода шудааст. Ҳар як маркази аграрӣ дар як сол то 800 баҳрабарандагонро таълим медиҳад. Ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ инчунин шабакаи марказҳои таълимиро барои ҷавонони то 36-сола бунёд мекунанд, ки дар он деҳқонони оянда ва амалкунанда малакаҳои соҳибкорӣ ва амалӣ мегиранд. Беш аз даҳ ташкилоти ғайритиҷоратӣ мустақиман дар рушди соҳибкории занон иштирок мекунанд. Онҳо ба соҳибкорзанон омӯзиш ва дастгирии роҳнамоӣ, дастгирии стартапҳо пешниҳод мекунанд, ҷавононро ба асосҳои соҳибкорӣ ҷалб менамоянд, омӯзишҳо дар соҳаи сайёҳӣ, саводнокии молиявӣ, стратегияҳои тиҷоратӣ мегузaronанд ва кӯмаки ҳуқуқӣ мерасонанд. Яке аз муҳимтарин воситаҳо роҳнамоӣ гардид, аз ҷумла дастгирии фосилавӣ барои минтақаҳо ва дастгирии ассотсиатсияҳои минтақавии занони соҳибкор. Чунин шаклҳо ба занон на танҳо гирифтани дониш, балки бартараф кардани монеаҳои равонӣ ва ташкилотӣ дар роҳи пешбурди тиҷоратро низ фароҳам меоранд.

МИСОЛ

Туркменистон — саводнокии рақамии занони деҳот

Дар Туркменистон 450 зани деҳотӣ бо иштироки ташкилоти ҷамъиятии «Йенме» курсҳои саводнокии рақамиро (digital literacy) гузаштанд. Ин мисол барои бахши соҳибкорӣ ва малакаҳои иқтисодӣ муҳим аст, зеро нишон медиҳад: ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ метавонанд дастрасии занони деҳотро ба малакаҳои асосии рақамӣ васеъ намоянд. Ин малакаҳо имрӯз ба як шарт зарурӣ барои худшуглшавӣ, рушди микробизнес, пешбурди молу хизматрасонӣ ва иштироки фаолтар дар иқтисоди муосир табдил ёфтаанд.

Яке аз тамоюлҳои намунавӣ дар минтақа таъсиси марказҳои дастгирии соҳибкорон бо мусоидати ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ мебошад. Муҳим аст, ки ин марказҳо на танҳо дар шаҳрҳо, балки дар деҳот низ ташкил мешаванд. Дар чунин марказҳо мутахассисон оид ба масъалаҳои калидии ҳамроҳии соҳибкорӣ фаъолият мекунанд, аз ҷумла дар самтҳои ҳуқуқӣ, молиявӣ, маркетингӣ ва коммуникатсионӣ. Ин модел аз он ҷиҳат муҳим аст, ки дастгирии соҳибкорон ба як хизматрасонии доимӣ табдил меёбад, ки берун аз пойтахт низ дастрас мебошад. Масалан, дар Қирғизистон чунин марказҳо дар панҷ вилояти кишвар таъсис дода шудаанд.

Дар сатҳи минтақавӣ ин самт нишон медиҳад, ки ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ метавонанд нақши миёнаравӣ амалии донишҳои иқтисодиро иҷро кунанд. Онҳо дар ҷойҳои фаъолият мекунанд, ки барномаҳои давлатии дастгирии соҳибкорӣ аксар вақт хеле умумӣ мебошанд, дар ҳоле ки хизматрасониҳои машваратии тиҷоратӣ барои соҳибкорони навкор, аҳолии деҳот ё ташаббусҳои хурд дастнорас мемонанд. Натиҷаи иқтисодӣ дар ин ҳолат тавассути афзоиши мустақилияти одамон, беҳтар шудани сифати қарорҳои соҳибкорӣ, пайдоиши манбаъҳои нави даромад ва густариши иштироки аҳоли дар иқтисоди маҳаллӣ ба вуҷуд меояд.

8.3. Лоиҳаҳои инфрасохторӣ ва хизматрасонӣ, ки ба шароити иқтисодӣ таъсир мерасонанд

Иштироки ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ дар рушди инфрасохтор пеш аз ҳама тавассути беҳтар кардани шароити маҳаллӣ барои фаъолияти иқтисодӣ зоҳир мешавад: муайян кардани ниёзҳои ҷомеаҳо, ҷалби шарикон ва захираҳо, ташкил ва ҷалби иштироки сокинон, дастгирии идоракунии хизматрасониҳои таъсисёфта ва пайваст кардани ҳалли инфрасохторӣ бо вазифаҳои рушди маҳаллӣ. Барои соҳибкорон, хоҷагиҳои деҳқонӣ ва ҷомеаҳои маҳаллӣ на танҳо роҳҳо, об, энергия ва алоқа муҳиманд, балки дастрасӣ ба иттилоот, дастгирии ташкилотӣ, эътимод миёни иштирокчиён ва қобилияти ҷомеа барои идора кардани хизматрасонии таъсисёфта низ аҳамияти калон доранд. Дар ин самт ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ба коҳиши маҳдудиятҳои инфрасохторӣ, ҷалби захираҳои беруна, ташаккули малакаҳои идоракунии хизматрасониҳо мусоидат мекунанд ва ба ҳамин васила унсурҳои алоҳидаи фазои сармоягузории маҳаллиро беҳтар месозанд.

МИСОЛ

Ўзбекистон: таъминоти об ҳамчун унсури фазои сармоягузории маҳаллӣ

Дар Ўзбекистон Маркази ҷумҳуриявӣ дастгирӣ ва рушди шароити зиндагии аҳоли «Taraqqiyot» модели рушди деҳотро тавассути таъсиси ташкилотҳои мустақили таъмини оби нӯшоки амалӣ намуд. Ин иқдом ҳам барои рушди соҳаи иҷтимоӣ ва ҳам барои беҳтар кардани шароити иқтисодӣ дар маҳалҳо натиҷаи назаррас дод. Дастрасӣ ба оби бозэтимод хароҷоти хонаводаҳоро коҳиш медиҳад, фаъолияти мактабҳо, кӯдакистонҳо ва объектҳои иҷтимоиро беҳтар месозад, устувории деҳаҳоро зиёд мекунад ва барои фаъолияти устувори иқтисодии маҳаллӣ муҳити пешбинишаванда фароҳам меорад. Дар натиҷа зиёда аз 170 ҳазор сокини деҳот ба оби тозаи нӯшоки дастрасӣ пайдо карданд, 43 низоми ғайримарказии таъмини об сохта шуда, беш аз 850 км шабакаҳои обрасонӣ кашида шуданд. Хусусан муҳим он аст, ки 33 система ба идоракунии ҷомеаҳо тавассути ташкилотҳои ғайритиҷоратии маҳаллӣ супурда шуданд, ки ин натиҷаи инфрасохториро ба модели устувори идоракунии маҳаллии хизматрасонӣ табдил медиҳад.

8.4. Фаъолияти иқтисодии маҳаллӣ ва рушди ҷомеаҳо

Ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ба рушди иқтисодии маҳаллӣ саҳм мегузоранд вақте ки ба ҷомеаҳо дар муайян кардани ниёзҳо, ташкили амалҳои муштарак, идоракунии захираҳои маҳаллӣ, ҷалби маблағгузорӣ ва дастгирии хизматрасониҳои таъсисёфта мусоидат мекунанд. Чунин саҳм махсусан барои минтақаҳои деҳотӣ, дурдаст ва нисбатан камтаъмин муҳим аст, ки дар онҳо фаъолияти иқтисодӣ аксар вақт бо сабаби заиф будани инфрасохтор, камбудии иттилоот, дастрасии паст ба хизматрасониҳо ва маҳдуд будани намоёндагии манфиатҳои сокинон дар равандҳои қабули қарорҳо маҳдуд мегардад.

Дар ин самт ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ҳамчун ташкилкунандагони тағйироти маҳаллӣ амал мекунанд. Онҳо ба табдил додани ниёзҳои парокандаи сокинон ба лоиҳаҳо, дархостҳо, барномаҳо, шарикӣ ва ҳалли амалии масъалаҳо мусоидат менамоянд. Дар сатҳи ҷомеаҳо саҳми иқтисодии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ бо рушди қобилияти дастаҷамъонаи ҳалли масъалаҳои амалӣ алоқаманд аст: муайян кардани афзалиятҳо, ба мувофиқа расидан оид ба амалҳои муштарак, ҷалби захираҳо, идоракунии хизматрасониҳои таъсисёфта ва ҳамкорӣ бо мақомоти маҳаллӣ ва мақомоти худидоракунии маҳаллӣ. Чунин саҳм асоси ташкилии рушди маҳаллиро фароҳам меорад ва устувории ташаббусҳои иқтисодии маҳаллиро баланд мебардорад.

МИСОЛ

Тоҷикистон: шабакаҳои минтақавии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ва ҷомеаҳои дастнорас

Дар Тоҷикистон шабакаҳои минтақавии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ дар вилояти Хатлон, вилояти Суғд ва Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон вазифаи расонидани кумак, дониш ва равишҳои амалӣ ба ҷомеаҳои дастнорасро иҷро мекунанд. Саҳми онҳо дар он ифода меёбад, ки таҷрибаи ҷамъшуда дар ҳамкорӣ бо шарикони байналмилалӣ ва ҷомеаҳои маҳаллӣ барои татбиқи чораҳои миллӣ ва дастгирии рушди маҳаллӣ истифода мешавад. Чунин шабакаҳо ба пешгирии аз даст рафтани захираҳои экспертӣ ва амалӣ мусоидат мекунанд, махсусан дар минтақаҳое, ки дастрасӣ ба хизматрасониҳо, иттилоот ва имкониятҳои иқтисодӣ маҳдуд аст.

МИСОЛ

Қирғизистон: кумак ба мақомоти маҳаллӣ дар беҳтар кардани фазои сармоягузорӣ

Дар Қирғизистон ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ба маъмуриятҳои ноҳиявӣ дар таҳияи профилҳои сармоягузориҳои ҳудуд ва маҳсулоти маркетингӣ, аз ҷумла брендинги ҳудудҳо, мусоидат мекунанд. Ҳамчунин онҳо платформаҳои ҳамкорӣ бо соҳибкоронро таъсис дода, фестивалҳои истеҳсолкунандагони маҳаллӣ ва форумҳои сармоягузорию баргузор менамоянд. Ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ дар Қирғизистон инчунин дар рушди инфрасохтор ва хизматрасониҳои маҳаллӣ иштирок мекунанд, аксаран дар ҳамкорӣ бо мақомоти худидоракунии маҳаллӣ. Чунин ташаббусҳо таҳияи барномаҳои рушди бахшҳои алоҳидаи иқтисод ва инфрасохтори маҳаллӣ, ҷалби маблағгузориҳои донорӣ ва татбиқи амалии лоиҳаҳои марбут ба амнияти озуқаворӣ, хизматрасониҳо ва фароҳам овардани шароити мусоид барои фаъолияти иқтисодиро дар бар мегиранд.

Дар Ўзбекистон модели «Taraqqiyot» (нигаред ба боло) инчунин нишон медиҳад, ки рушди иқтисодии маҳаллӣ на танҳо бо сохтмони инфрасохтор, балки бо таҳкими институтсионалии равандҳои идоракунии самаранокии ин инфрасохтор алоқаманд аст. Дар ин ҳолат сухан дар бораи таъсиси ташкилотҳои ғайритиҷоратии маҳаллӣ меравад, ки идоракунии низомҳои таъмини об ба онҳо супорида мешавад. Ин раванд мустақилияти ташкилии ҷомеаҳоро тақвият медиҳад ва таҷрибаи идоракунии маҳаллии хизматрасонию ташаккул медиҳад, ки барои беҳтар шудани сифати зиндагӣ ва шароити иқтисодии минтақаҳои деҳот аҳамияти мустақим дорад.

8.5. Инноватсияҳо ва қарорҳои рақамӣ бо таъсири иқтисодӣ

Барои ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ навоарӣ пеш аз ҳама ба маънои қобилияти зуд мутобиқ кардани ҳалли масъала ба гурӯҳи муайян ё минтақаи мушаххас мебошад. Барномаҳои давлатӣ одатан ба оморасозии тӯлонӣ, расмиёти расмӣ ва васеъкунии идорашаванда тавассути низоми маъмурий таъма мекунад. Ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ бошанд метавонанд аз сатҳи хурд оғоз кунанд — аз як хизматрасонии озмоишӣ, курси омӯзишӣ, модели дастгирии инфиродӣ, воситаи рақамӣ, майдони хурди истеҳсолӣ ё шарикии маҳаллӣ. Агар чунин таҷриба натиҷа диҳад, он метавонад васеъ гардида, тавассути барномаҳои давлатӣ, фармоиши иҷтимоӣ, шарикӣ бо бахши хусусӣ, дастгирии донорӣ ё рушди дохилии худ ташкилот татбиқ шавад.

Барои таҳлили минтақавӣ саҳми инноватсионии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ дар рушди иқтисодӣ метавонад ба чор гурӯҳи асосии қарорҳо ҷудо карда шавад:

- ❁ инноватсияҳои шуғл ва малакаҳо — моделҳои нави омӯзиш, роҳнамоӣ, касбомӯзӣ, рушди малакаҳои рақамӣ ва технологияҳои иттилоотӣ, ҳамгироии меҳнати одамони маъҷуб, занон, ҷавонон ва дигар гурӯҳҳое, ки ба дастгирии иловагӣ барои ворид шудан ба бозори меҳнат ниёз доранд;
- ❁ инноватсияҳои соҳибкорӣ ва моделҳои истеҳсолӣ — усулҳои нави ташкили худшуғл, соҳибкории иҷтимоӣ, истеҳсолоти хурд, ташаббусҳои хизматрасонӣ ва стартапҳо, аз ҷумла омӯзиш, дастгирии инфиродӣ, таъмин бо таҷҳизот, ҳамроҳӣ дар баромадан ба бозор ва таъсиси ҷойҳои корӣ;
- ❁ инноватсияҳои технологӣ ва рақамӣ — тиҷорати электронӣ, дастгирии фосилавӣ (машварат ва ҳамроҳӣ тавассути интернет), саводнокии рақамӣ, технологияҳои ёрирасон, воситаҳои рақамии мониторинг, дастгирӣ ва ҳамроҳсозии хизматрасониҳо;
- ❁ инноватсияҳои экологӣ ва сарфакоронаи захираҳо — қарорҳои «сабз», мутобиқшавӣ ба тағйирёбии иқлим, амалияҳои сарфакоронаи энергия ва захираҳо, ки хароҷотро кам мекунад, устувории ҳудудҳоро баланд мебардоранд ва моделҳои нави рушди маҳаллиро ба вуҷуд меоранд.

Аз нигоҳи иқтисодӣ чунин инноватсияҳо якҷанд таъсири муҳим доранд. Аввал, онҳо дастрасӣ ба шуғл ва худшуғлро барои гурӯҳҳое васеъ мекунад, ки ворид шудан ба бозори меҳнати анъанавӣ барояшон душвор аст. Дуюм, онҳо хароҷоти гирифтани дониш, хизматрасонӣ ва машваратро тавассути шаклҳои рақамӣ ва фосилавӣ коҳиш медиҳанд. Сеюм, онҳо хизматрасониҳои иҷтимоиро ба моделҳои устувортар табдил медиҳанд, аз ҷумла дар соҳаҳои омӯзиш, истеҳсолот, технологияҳои ёрирасон ва соҳибкории иҷтимоӣ. Чорум, онҳо устувории иқтисодии маҳаллиро тақвият медиҳанд, вақте ки бо сарфаи захираҳо, қарорҳои экологӣ, идоракунии хизматрасониҳои умумӣ ва рушди малакаҳои маҳаллӣ алоқаманд бошанд.

МИСОЛ

Қазоқистон: ITeachMe ва ITMLab — гузариш аз омӯзиши рақамӣ ба технологияҳои фарогир

Дар Қазоқистон фонди ҷамъиятии ITeachMe аз як ташаббуси маҳаллӣ ба платформаи таълимӣ табдил ёфт, ки ба рушди малакаҳои рақамии шахсони дорои маъҷубият ва дигар гурӯҳҳои осебпазири ҷомеа равона шудааст. Барномаҳои фонд омӯзиши SMM, маркетинги рақамӣ, дизайни графикӣ, копирайтинг, таҳрири видео ва коммуникатсияҳои рақамиро дар бар гирифта, ҳамзамон ба рушди малакаҳои касбӣ ва иҷтимоӣ мусоидат менамоянд. Дар тӯли панҷ соли фаъолият платформа беш аз 1 500 нафарро омода намуда, зиёда аз 35 лоиҳаи таълимӣ ва иҷтимоиро амалӣ кардааст. Тақрибан 90 фоизи хатмкунандагон пас аз анҷоми омӯзиш соҳиби ҷойи кор гардидаанд. Қадами навбатӣ таъсиси ITMLab – инкубатори технологияҳои ассистивӣ буд, ки таҳиягарон, дизайнерон ва корбаронро барои эҷоди ҳалли инноватсионӣ муттаҳид

намуд. Дар доираи ин ташаббус намунаҳои ибтидоии айнакҳои «хушманд» барои шахсони дорои нуқсонҳои биноӣ, интерфейси сенсорӣ ва дигар қарорҳои рақамӣ таҳия гардиданд. Соли 2025 даҳ дастаи таҳиягарон барои рушди лоиҳаҳои худ ҳар кадом ба маблағи 600 ҳазор тенге (тақрибан 1 250 доллари ИМА) грант гирифтанд. Муаррифии ниҳии лоиҳаҳо дар майдони Astana Hub баргузор шуд. Ин таҷриба нишон медиҳад, ки чӣ гуна ташкилотҳои ғайридавлатӣ метавонанд фарогирӣ, рушди малакаҳои рақамӣ, шуғли аҳоли ва соҳибкории технологиро ба ҳам пайваста, барои гурӯҳҳои осебпазири ҷомеа имкониятҳои нав фароҳам оваранд.

Дар Қирғизистон таҷрибаҳои навоваронаи ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ дар самти иқтисодӣ бо рушди саводнокии истифодаи технологияҳои рақамӣ, тиҷорати электронӣ, таълим бо роҳи фосилавӣ ва шаклҳои нави омӯзиши касбӣ вобаста мебошанд.

Аз ҷумла, чунин мисолҳо мавҷуданд: омӯзонидани хонаводаҳои камбизоат барои истифодаи платформаҳои рақамӣ, аз ҷумла ҷойгир кардани хизматрасониҳои хонаҳои меҳмонӣ дар Booking.com; дастгирии фосилавии занони соҳибкор дар минтақаҳо; рушди малакаҳои технологияҳои иттилоотӣ дар байни ҷавонони дорои маъҷубият; инчунин омӯзонидани соҳибкорон ва мушовирон тавассути марказҳои минтақавии дастгирии соҳибкорӣ.

Маънии иқтисодии чунин таҷрибаҳо дар он аст, ки онҳо дастрасии одамон ва минтақаҳоеро, ки имкониятҳои маҳдуд доранд, ба бозорҳо, дониш ва дастгирии машваратӣ васеъ мекунанд. Яъне, онҳо ба одамон, ки одатан ба роҳҳои стандартӣ дастгирии соҳибкорӣ дастрасии осон надоранд, имконият медиҳанд, ки фаъолияти иқтисодии худро рушд диҳанд ва сатҳи даромадашонро баланд бардоранд.

ХУЛОСА

Саҳми ташкилоти ғайритиҷоратӣ (TFT) дар рушди иқтисодии кишварҳои Осиёи Марказӣ тавассути фароҳам овардани шароит барои шуғл, шуғли мустақил, соҳибкорӣ, хизматрасониҳои устувор, рушди инфрасохтори маҳаллӣ ва фаъолсозии иқтисодии ҷомеаҳо зоҳир мегардад. Ин саҳм аз нақши дохилии ҳуди бахши TFT фарқ мекунад: дар ин ҷо на шумораи ҷойҳои кории ҳуди ташкилотҳо ё пардохтҳои андозии онҳо муҳиманд, балки тағйироте аҳамият доранд, ки дар натиҷаи фаъолияти онҳо дар зиндагии баҳрабарандагон, гурӯҳҳои маҳаллӣ, қишрҳои осебпазири аҳоли ва минтақаҳо ба вуҷуд меоянд.

Таҷрибаи кишварҳои минтақа якҷанд самтҳои устувори чунин саҳмро нишон медиҳад. Дар Қирғизистон TFT малакаҳои соҳибкорӣ, молиявӣ ва истифодаи технологияҳои рақамиро инкишоф медиҳанд, шуғли мустақил ва инфрасохтори маҳаллиро дастгирӣ мекунанд. Дар Қазоқистон таҷрибаҳои соҳибкории иҷтимоӣ, воридсозии одамони дорои маъҷубият ба бозори меҳнат ва таъсиси ҷойҳои корӣ барои занон дар ҳолатҳои душвори зиндагӣ ба назар мерасанд. Дар Ўзбекистон намунаи муҳим рушди таъминоти оби деҳот тавассути идоракунии ҷамъиятӣ ва иштироки аҳоли мебошад. Дар Тоҷикистон саҳми иқтисодӣ тавассути соҳибкории иҷтимоӣ, шабакаҳои коршиносӣ ва ҳамкории минтақавӣ, ки бо ҷомеаҳои дастнорас кор мекунанд, зоҳир мегардад. Дар Туркманистон фаъолияти корхонаҳои даромадовар ва моделҳои таълимӣ-истеҳсолии шуғли одамони дорои маъҷубият нақши муҳим доранд.

Хусусияти асосии ин навъи саҳм дар он аст, ки қисми зиёди натиҷаи он берун аз ҳуди лоиҳаҳои TFT ба вуҷуд меояд. Ташкилот метавонад омӯзиш баргузор кунад, ба таъсиси хизматрасонӣ кумак расонад, соҳибкории иҷтимоиро дастгирӣ намояд ё идоракунии таъминоти обро ба роҳ монанд, аммо натиҷаҳои асосии иқтисодӣ баъдтар — дар шакли шуғл, даромад, коҳиши хароҷот, устувории хонаводаҳо ва тавоноии ҷомеаҳо барои мустақилона ҳал кардани масъалаҳои рушди худ — зоҳир мегарданд.

9. Саҳми иҷтимоии ТҒТ ва таъмини дастрасӣ ба хизматрасониҳо

Барои бисёре аз одамон манфиати ташкилоти ғайритиҷоратӣ (ТҒТ) аз имконияти амалии гирифтани кӯмак дар ҳолатҳое оғоз меёбад, ки онҳо мустақилона ё тавассути расмиёти стандартии маъмурӣ ҳал карданашон душвор аст. Ин ҳолатҳо метавонанд зӯрварӣ дар оила, маъҷубият, набудани ҳуҷҷатҳо, камбизоатӣ, хатари муҳоҷират, ҷудоии иҷтимоӣ, бемории вазнин, осебпазирии ҳуқуқӣ ё бӯҳрон дар дохили оила бошанд. Дар чунин мавридҳо ТҒТ ба шахс кӯмак мекунад, ки ниёзи худро ба як роҳи равшани дастрасӣ ба дастгирӣ табдил диҳад: аз муроҷиати аввалия ва гирифтани машварат то дастрасӣ ба хизматрасониҳо, ҳифзи ҳуқуқ, барқарор кардани ҳуҷҷатҳо, тавонбахшӣ, кӯмаки фаврӣ ё ворид шудан ба низоми дастгирии иҷтимоӣ.

Нақши иҷтимоии ТҒТ махсусан барои гурӯҳҳое муҳим аст, ки вазъи онҳо аз сабаби нобоварӣ ба муассисаҳо, тамғаи иҷтимоӣ (стигма), паст будани сатҳи огоҳӣ, дур будани хизматрасониҳо, вобастагӣ аз аъзои оила, сатҳи пастии дониши ҳуқуқӣ ё набудани захира барои муроҷиати мустақилона ба кӯмак мушкул мегардад. ТҒТ одатан ба вазъи воқеии зиндагии инсон наздиктар фаъолият мекунад ва бештар метавонанд мушкилотро дар маҷмӯъ баррасӣ намоёнд: масъалаҳои ҳуқуқӣ, вазъи равонӣ, амният, ҳуҷҷатҳо, даромад, манзил, саломатӣ, муносибатҳои оилавӣ ва дастрасӣ ба хизматрасониҳои давлатӣ.

САҲМИ АСОСИИ ИҶТИМОИИ ТҒТ

Ниёзи одамо ба масири фаҳмо барои гирифтани кӯмак табдил медиҳанд

аз машварат ва ҳифзи ҳуқуқ то реабилитатсия ва фароғии ба низоми дастгирӣ.

Бо гурӯҳҳои махсусан осебпазир кор мекунад, ки бо монеаҳо рӯбарӯянд

сабабаш стигма, беэътимодӣ ба муассисаҳо, огоҳии суст, дурии хизматрасониҳо ва дигар омилҳо.

Вазъиятро ба таври комплексӣ мебинанд ва якбора якҷанд мушкилотро ҳал мекунад

масъалаҳои ҳуқуқӣ, саломатӣ, ҳуҷҷатҳо, даромад, манзил, амният ва муносибатҳо дар оила.

ХИЗМАТРАСОНИҲОИ ИХТИСОСИИ ТҒТ

Кӯмак ба кӯдакони гирифтори аутизм

Дастгирии шахсони маъҷуб

Хизматрасониҳои бӯҳронӣ барои ҷабрдидагонӣ зӯрварӣ

Ҳамроҳии хатмкунандагонӣ хонаҳои кӯдакон

Кӯмак ба беморони хосписҳо

Дастгирии шахсони гирифтори бемориҳои нодир

Хизматрасонӣ барои солмандон

Кӯмаки ҳуқуқӣ ва психологӣ ба муҳоҷирон

ТҒТ ҳамчун миёнарав байни инсон ва низоми кӯмак баромад мекунад: ҳуқуқро мефаҳмонад, дар расмиёти ҳуҷҷатҳо кӯмак мекунад, муроҷиатҳоро ҳамроҳӣ мекунад ва ба мутахассисон роҳнамоӣ мекунад.

АҲАМИЯТИ КҶМАКИ ИҶТИМОИИ ТҒТ

Барои одамон ва оилаҳо

қадами якум ба ҳалли мушкилот, барқарорсозии устуворӣ ва коҳиши таранҷиши иҷтимоӣ.

Барои гурӯҳҳои осебпазир

коҳиши монеаҳои дастрасӣ ва ҳифзи ҳуқуқ дар вазъиятҳои душвори зиндагӣ.

Барои давлат

ҳалли мушаххаси мушкилоти иҷтимоӣ ва коҳиши бори низоми дастгирӣ.

Кӯмаки иҷтимоии ТҒТ — ин дастгирии касбӣ, мушаххас ва комплексӣ, ки хизматрасониҳоро дастрасар ва ҳаёти одамонро беҳтартар ва устувортар мегардонад.

9.1. Кӯмаки иҷтимоӣ ва хизматрасониҳои махсусгардонидашуда

Хизматрасониҳои иҷтимоии ташкилоти ғайритиҷоратӣ (ТҒТ) дар атрофи ниёзҳои ташаккул меёбанд, ки муносибати инфиродӣ, эътимод ва тахассуси касбиро талаб мекунанд. Ин онҳоро аз барномаҳои оммавӣ, ки барои доираи васеи гирандагон ва тартиботи яхела пешбинӣ шудаанд, фарқ мекунанд. ТҒТ аксар вақт бо чунин ҳолатҳо кор мекунанд, ки ба шахс на танҳо як хизматрасонӣ, балки як занҷири пайдарпайи амалҳо лозим аст: машварат, арзёбии ниёзҳо, роҳнамоӣ ба мутахассис, кумак дар муроҷиат ба мақомоти давлатӣ, дастгирии оила, тавонбахшӣ ё робитаи минбаъда.

Дар кишварҳои минтақа ТҒТ хизматрасониҳои иҷтимоӣ, тавонбахшӣ, машваратӣ, таълимӣ, тиббӣ-иҷтимоӣ, равонӣ ва башардӯстонаро пешниҳод мекунанд. Нақши онҳо махсусан дар кор бо гурӯҳҳои намоён аст, ки барои онҳо хизматрасонии стандартӣ бе дастгирии иловагӣ расман дастрас бошад ҳам, дар амал расидан ба он душвор аст. Дар чунин ҳолатҳо ТҒТ ҳамчун миёнарав байни инсон ва низоми кӯмакрасонӣ баромад мекунанд: ҳуқуқҳоро фаҳмонда медиҳанд, дар пур кардани ҳуҷҷатҳо кӯмак мерасонанд, дар муроҷиат ҳамроҳӣ мекунанд, ба мутахассисон роҳнамоӣ мекунанд, робитаро бо оила, ҷомеа ва сохторҳои давлатӣ нигоҳ медоранд.

Хизматрасониҳои махсусгардонидашуда дар он соҳаҳои иҷтимоии минтақа пайдо мешаванд, ки низоми одии кӯмак на ҳамеша дорои чандирии кофӣ ё ихтисоси зарурӣ мебошад. Ба чунин самтҳо дохил мешаванд:

- ❁ кӯмак ба кӯдакони дорои аутизм;
- ❁ дастгирии шахсони дорои маъҷубият;
- ❁ хизматрасониҳои бӯҳронӣ барои шахсони аз зӯрварӣ зарардида;
- ❁ ҳамроҳии хатмкунандагони муассисаҳои парастории кӯдакон (ятимхонаҳо);
- ❁ кӯмак ба беморони марказҳои паллиативӣ (хоспис);
- ❁ дастгирии шахсони дорои бемориҳои нодир;
- ❁ хизматрасонӣ барои шахсони калонсол;
- ❁ кӯмаки ҳуқуқӣ ва равонӣ ба муҳоҷирон.

Дар ин самтҳо ТҒТ дониш ва таҷрибаи амалӣ ҷамъ мекунанд, ки онро аз кори ҳаррӯза бо баҳрабарандагон ва оилаҳои онҳо ба даст меоранд.

Кӯмаки иҷтимоии ТҒТ инчунин барои давлат аҳамият дорад, зеро як қисми ниёз ба хизматрасониҳоеро пӯшиш медиҳад, ки равонасозии инфиродӣ ва тамоси доимиро бо гиранда талаб мекунанд. Ин гуна кӯмак хатари берун мондани шахсро аз низоми дастгирӣ аз сабаби мураккабии расмиёт, камбудии иттилоот ё тарси муроҷиат коҳиш медиҳад. Барои оилаҳо ва ҷомеаҳо бошад, он аксар вақт қадами аввал ба сӯи барқарор кардани устуворӣ ва коҳиши фишори иҷтимоӣ мегардад.

МИСОЛ

Қирғизистон: хизматрасониҳои иҷтимоии рӯзона

Дар Қирғизистон 72 фоизи хизматрасониҳои иҷтимоии рӯзона аз ҷониби муассисаҳои ғайридавлатӣ расонида мешаванд, ки аксарияти онҳо ташкилоти ғайритиҷоратӣ мебошанд. Ин хизматрасониҳо марказҳои рушди кӯдакони дорои маъҷубият, марказҳои бӯҳронӣ, марказҳои хизматрасонии тиббӣ-иҷтимоӣ ва равонӣ-иҷтимоӣ, хонаҳои рӯзонаи пиронсолон ва дигар шаклҳои дастгирии гурӯҳҳои осебпазирро дар бар мегиранд. Ин мисол нақши муҳими ташкилоти ғайритиҷоратиро дар расонидани хизматрасониҳои нишон медиҳад, ки аҳамияти баланди иҷтимоӣ доранд ва ташкили кори онҳо бо гирандагони хизматрасонӣ муносибати бештар мутобиқ ба вазъият ва ниёзҳоро талаб мекунанд.

9.2. Дастгирии гурӯҳҳои осебпазир ва коҳиши монеаҳои дастрасӣ

Осебпазирӣ метавонад бо камбизоатӣ, маъюбият, зӯрварӣ, синну сол, муҳоҷират, набудани ҳуҷҷатҳо, тамғаи иҷтимоӣ, зиндагӣ дар минтақаҳои дурдаст ё вобастагӣ аз аъзои оила алоқаманд бошад. Дар чунин ҳолатҳо мавҷудияти расмӣ хизматрасонӣ дастрасии воқеӣ ба онро кафолат намерасонад.

Ташкилоти ғайритиҷоратӣ (ТҒТ) барои коҳиши ин монеаҳо тавассути кори инфиродӣ бо шахс мусоидат мекунанд. Ин равиш махсусан барои одамоне муҳим аст, ки мустақиман ба муассисаҳо муроҷиат карда наметавонанд ё намерасонанд, ки ҳалли мушкилотро аз кадом қадам оғоз намоянд.

Кӯмаки иҷтимоии ТҒТ аксар вақт на як хизматрасонӣ, балки як силсилаи пайдарпайи амалҳоро дар бар мегирад ва дар ҳамкории зич бо мақомоти ваколатдори давлатӣ, бо риояи тартибот ва стандартҳои муқарраршуда амалӣ мегардад: муайян кардани мушкилот, машварат, ҳамроҳӣ дар раванд, ҳифзи манфиатҳо, тавонбахшӣ ва дастгирии тақрорӣ.

Пурра ва мураккаб будани ҳолатҳои зиндагӣ нақши ТҒТ-ро боз ҳам равшантар мегардонад. Масалан, зане, ки аз зӯрварӣ зарар дидааст, метавонад ҳамзамон ба паноҳгоҳ, ҳифзи ҳуқуқӣ, кӯмаки равонӣ, дастгирии тиббӣ, ҳимояи кӯдакон ва барқарор кардани манбаи даромад ниёз дошта бошад. Шахси дорои маъюбият метавонад ба тавонбахшӣ, мутобиксозии муҳит, дастрасӣ ба таҳсил, ҳифзи ҳуқуқӣ ва тағйири муносибати оила ё ҷомеа ниёз дошта бошад. ТҒТ қодиранд ин унсурҳоро ба як низомии пайдарпайи кӯмаки амалӣ пайванд намоянд.

МИСОЛ

Тоҷикистон: ҷорӣ намудани воситаҳои рақамӣ барои ҳифзи ҳуқуқи занон ва кӯдакон

Дар Тоҷикистон Эътилофи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ дар ҳамкорӣ бо Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон низомии электронии бақайдгирии ҳолатҳои зӯрварӣ нисбат ба занон ва кӯдаконро таҳия ва ҷорӣ намуд. Ин низом дар сатҳи миллий татбиқ гардида, шумораи зиёди хизматчиёни давлатӣ ва кормандони иҷтимоӣ барои кор бо маҳзани маълумоти рақамӣ омӯзонида шуданд. Ҳамин тавр, ташкилоти ғайритиҷоратӣ танҳо ба шахсони зарардида кӯмак нарасонданд, балки заминаи технологии назорат ва омӯзиши давлатии масъалаи зӯрвариро фароҳам оварданд.

Кӯмаки равонӣ аҳамияти мустақил дорад, зеро бисёре аз баҳрабарандагон дар ҳолати бӯҳрон, тарс, сардаргумӣ ё фишори тӯлони эҳсосӣ ба ташкилоти ғайритиҷоратӣ муроҷиат мекунанд. Барои шахсоне, ки зӯрварӣ, истисмор, низоъҳои оилавӣ, бемории вазнин, таъйиз ё ҷудоии иҷтимоиро аз сар гузаронидаанд, чунин дастгирӣ фазои амни гуфтугӯ фароҳам меорад, оқибатҳои таҷрибаи осебоварро коҳиш медиҳад ва қобилияти қабули қарорҳои мустақилонро барқарор менамояд. Дар якҷоягӣ бо кӯмаки ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ ва тиббӣ он дастгирӣро пурра мегардонад ва имконияти баромадани шахсро аз бӯҳрон зиёд мекунанд.

Дар Ўзбекистон ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ ба занон, шахсони дорои маъюбият, кӯдакон, оилаҳои камбизоат ва дигар гурӯҳҳои ниёзманд кӯмаки ҳуқуқӣ ва иҷтимоӣ-равонӣ мерасонанд. Дар соҳаи маъюбият чунин ташкилотҳо ба гузариш аз муносибати хайриявӣ ба ҳифзи ҳуқуқҳо, дастрасӣ ба шуғл, ҳамкорӣ бо корфармоён ва иштироки фаълотари шахсони дорои маъюбият дар ҳаёти ҷамъиятӣ мусоидат мекунанд.

МИСОЛ

Туркменистон: хати доимии кӯмак оид ба муқовимат ба савдои одамон

Дар Туркменистон ташкилоти ҷамъиятии «Ынам» зиёда аз 15 сол аст, ки хати доимии кӯмак оид ба муқовимат ба савдои одамонро роҳандозӣ мекунад. Дар давраи фаъолият беш аз 10 ҳазор нафар машварат гирифтаанд. Ин хати доимӣ кӯмаки иттилоотӣ, ҳуқуқӣ ва машваратиро дар бар мегирад, хавфҳои истисморро муайян мекунад ва одамонро ба хизматрасониҳои минбаъдаи дастгирӣ равона месозад. Аҳамияти ин мисол дар он аст, ки ТҒТ дастрасӣ ба кумакро дар масъалаи ҳассос, ки ба эътимод ва воқуниши ғаврӣ ниёз дорад, таъмин мекунад.

МИСОЛ

Тоҷикистон: хати доимии кӯмак оид ба муқовимат ба савдои одамон

Дар Тоҷикистон фаъолияти шабакаи «Умед», ки зиёда аз 20 ташкилотро муттаҳид мекунад, имкон дод, ки «овози минтақаҳои дурдаст» ба қори Гурӯҳи қорӣ байниидоравӣ оид ба муқовимат ба савдои одамон ворид гардад. Тағйироти сифатӣ дар ин ҷо дар таҳкими ҳамкории мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва ҷомеаи шахрвандӣ ифода меёбад, ки нақшаҳои давлатии амалро беҳтар ва мақсадноктар гардонид, самаранокӣ пешгирии хавфҳои истисмори муҳоҷиронро баланд бардошт.

МИСОЛ

Ўзбекистон: шӯғли фарогир тавассути платформи IshPlus.uz

Ташкилоти ғайритиҷоратии Sharoit Plus ҳамгироии иқтисодии шахсони дорои маъюбиятро тавассути платформи IshPlus.uz, ки соли 2021 оғоз шудааст, рушд медиҳад. Ин платформа ба довталабон машварат медиҳад, онҳоро ба омӯзиш ҷалб мекунад ва дар ёфтани қор кӯмак мерасонад, инчунин ба қорфармоён дар интиҳоби қормандон ва татбиқи шӯғли фарогир дастгирӣ пешниҳод менамояд. Танҳо дар шаш моҳи аввал зиёда аз 130 нафар шахси дорои маъюбият ба қор таъмин шуданд.

9.3. Хизматрасониҳои бӯҳронӣ ва тавонбахшӣ

Хизматрасониҳои бӯҳронӣ ва тавонбахшии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ (ТҒТ) дар минтақа аҳамияти махсус доранд, зеро онҳо ба ҳолатҳои вобастаанд, ки дар онҳо шахс ба кӯмаки ғаврӣ, махфӣ ё махсусгардонидашуда ниёз дорад. Ин ҳолатҳо метавонанд зӯрварӣ, хариду фурӯши одамон, бӯҳрони оилавӣ, гум шудани ҳуҷҷатҳо, маъюбият, бемории вазнин, вобастагӣ, низоъ бо қонун, беҳонумонӣ ё дигар вазъияте бошанд, ки даҳолати ғаврӣ ва барқарорсозии минбаъдари талаб мекунад.

Кӯмаки бӯҳронӣ бо ҳассосияти баланд фарқ мекунад. Дар ин ҷо на танҳо малакаи қасбӣ, балки эътимод, амният, имконияти тамоси зуд, омодагӣ ба қор бо шахс дар шароити ғайристандартӣ ва қобилияти ҳамроҳангсозии якҷанд нави кӯмак муҳим мебошанд. ТҒТ аксар вақт аввалин соҳтаре мешаванд, ки шахс барои гирифтани дастгирӣ ба онҳо муроҷиат мекунад.

Хизматрасониҳои тавонбахшӣ уфуқи дарозмуддат доранд. Онҳо ба шахс барои барқарор қардани малақаҳо, саломатӣ, мустақилият, робитаҳои иҷтимоӣ, қобилияти таҳсил, меҳнат ё иштирок дар ҳаёти ҷомеа кумаки мерасонанд. Ҳангоми қор бо кӯдакони дорои маъюбият, шахсони гирифтори бемориҳои вазнин, шахсони аз зӯрварӣ зарардида ё шахсони дар вазъияти душвори зиндагӣ қарордошта, тавонбахшӣ аксар вақт ҳамроҳии доимӣ, иштироки оила ва мутобиқсозии чандири хизматрасониҳо вобаста ба раванди барқароршавӣ талаб мекунад.

Кори бӯҳронӣ ва тавонбахшии ТҒТ барои низоми ҳифзи иҷтимоӣ низ аҳамият дорад. Он имкон медиҳад, ки гурӯҳҳое, ки аз хизматрасониҳои стандартӣ нокифоя фаро гирифта шудаанд, муайян карда шаванд, моделҳои дақиқтар ва мақсадноки кӯмак санҷида шаванд ва ба давлат нишон дода шаванд, ки кадом намудҳои дастгирӣ ба маблағгузори дорозмуддат ё таҳкими институтсионалӣ ниёз доранд.

МИСОЛ

Қазоқистон: ҳамбастагии шаҳрвандӣ ва вокуниш ба бӯҳрон

Ташаббуси «Кислород SOS» дар шаҳри Тараз дар давраи пандемияи COVID-19 ҳамчун посух ба норасоии оксигени тиббӣ ва фишор ба низоми кумак ба вучуд омад. Волонтерон баллонҳои оксиген, доруҳо ва маводи ғизоиро мерасониданд, инчунин пиронсолон, шахсони дорои имконияти маҳдуд ва оилаҳои дар худинзолятсиябудаиро дастгирӣ мекарданд.

Пас аз марҳилаи шадиди пандемия ин ташаббус ҳамчун ташкилоти ҷамъиятӣ сабти расмӣ гирифт ва фаъолиятро ба ноҳияҳои вилояти Жамбил васеъ намуд. Ташкилот ба шахсони дорои маъюбият, оилаҳои камбизоат, кӯдакони муассисаҳои хусусии парасторӣ ва пиронсолон кумак мерасонад, инчунин дар ҳолатҳои фавқулода, аз ҷумла боронҳои шадиди зимистона дар роҳҳо, иштирок мекунад. Ин мисол нишон медиҳад, ки ТҒТ ва ташаббусҳои волонтерӣ метавонанд захираҳои маҳаллиро зуд сафарбар намуда, устувории ҷомеаҳоро дар шароити бӯҳрон баланд бардоранд.

МИСОЛ

Қирғизистон: марказҳои бӯҳронӣ барои осебдидагон аз хушунати оилавӣ

Дар Қирғизистон 95 фоизи марказҳои бӯҳронӣ барои шахсони аз хушунати оилавӣ зарардида бо талоши ТҒТ таъсис ёфта ва фаъолият мекунад. Ин марказҳо ҷойи муваққатӣ, кумакҳои равонӣ, дастгирии иҷтимоӣ ва ёрӣ дар муроҷиат барои ҷимояро таъмин мекунад. Дастгирии давлатӣ тавассути механизми фармоиши иҷтимоӣ имкон медиҳад, ки неруи ТҒТ дар соҳае истифода шаванд, ки махфият ва кори ихтисосиро бо осебдидагон талаб мекунад.

МИСОЛ

Ўзбекистон: кӯмаки бӯҳронӣ ба занони аз хушунат зарардида

Ташкилоти ғайритиҷоратии «Раҳмдиллик» таҳти роҳбарии Бибисора Арипова яке аз аввалин марказҳои бӯҳронӣ дар Ўзбекистон барои занони аз хушунати хонаводагӣ зарардида гардид. Марказ аз 4 ҷой ба тақрибан 50 ҷой барои занон ва кӯдакон густариш ёфт ва паноҳгоҳи муваққатӣ, кӯмаки тиббӣ, равонӣ, ҳуқуқӣ ва иҷтимоиро пешниҳод мекунад. Зиеда аз 1000 зан аз барқарорсозӣ гузаштаанд, аз ҷумла омӯзиши касб, ҳунарҳои дастӣ ва дастгирӣ барои худшугл.

Дар Қазоқистон ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ дар расонидани кӯмаки бӯҳронӣ ва махсусгардонидашуда ба шахсони аз зӯровариҳои маишӣ зарардида, оилаҳои дар вазъияти душвори зиндагӣ қарордошта, кӯдакони дорои аутизм, хатмкунандагони муассисаҳои парастории кӯдакон (ятимхонаҳо), пиронсолон ва беморони марказҳои паллиативӣ (хоспис) иштирок мекунад. Чунин хизматрасониҳо арзёбии инфиродии ниёзҳо, кори муштарак байнисоҳай ва робитаи доимӣ бо шахс ё оиларо талаб мекунад.

Дар Туркманистон ташкилотҳои ҷамъиятӣ хизматрасониҳои тарҷумаи забони ишора, тавонбахшӣ ва мутобиқсозии меҳнатии шахсони дорои маъюбиятро пешниҳод мекунад.

9.4. Тағйири имкониятҳо ва сифати зиндагии баҳрабарандагон

Саҳми иҷтимоии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ (ТҒТ) бо тағйири вазъи инсон пас аз гирифтани кӯмак вобаста аст: барқарор шудани амният, дастрасӣ ба ҳуқуқҳо, беҳтар шудани саломатӣ, коҳиши ҷудоии иҷтимоӣ, пайдо шудани малакаҳо, баланд шудани мустақилият, густариши робитаҳои иҷтимоӣ ва иштироки фаъол дар ҳаёти ҷомеа.

Барои бисёре аз баҳрабарандагон кӯмаки ТҒТ ба «нуқтаи оғоз» барои тағйири устувори вазъи зиндагӣ табдил меёбад. Маслиҳати ҳуқуқӣ метавонад ба барқарор кардани ҳуҷҷатҳо ё гирифтани дастгирии қонунӣ оварда расонад. Кӯмаки равонӣ метавонад ба шахс барои баромадан аз ҳолати бӯҳрон мусоидат намояд. Хизматрасонии тавонбахшӣ метавонад мустақилияти кӯдак ё шахси дорои маъҷубиятро зиёд кунад. Омӯзиш ва дастгирии мунтазам метавонад роҳро ба шуғл, таҳсил ё ҳамгироии иҷтимоӣ боз намояд.

Чунин тағйирот одатан тадриҷан ба вуҷуд меоянд. Як хизматрасонӣ кам ба ҳалли пурраи мушкилот мерасад, аммо кори пайдарпай, эътимод ба ташкилот ва робита бо механизмҳои давлатии дастгирӣ метавонад роҳи зиндагии шахс ё оиларо тағйир диҳад. Аз ин рӯ, арзёбии саҳми иҷтимоӣ на танҳо ба ҳаҷми хизматрасониҳо, балки ба сифати тағйирот дар зиндагии инсон низ вобаста аст.

Саҳми иҷтимоии ТҒТ умуман бо як маҷмӯи ягонаи нишондиҳандаҳо пурра ифода намешавад, зеро фарогирии хизматрасониҳо на ҳамеша амиқии тағйиротро дар зиндагии инсон инъикос мекунад. Бо вуҷуди ин, нишондиҳандаҳои миқдорӣ барои дарки миқёси кор муҳиманд: онҳо шумораи одамонро, ки машварат, хизматрасонӣ ё дастгирӣ гирифтаанд, шумораи хизматрасониҳо ва марказҳои таъсисёфта, мутахассисон, ихтиёриён, ҷойҳои корӣ ё марказҳои фаъолро нишон медиҳанд.

Дар кишварҳои минтақа намудҳои гуногуни маълумоти миқдорӣ мавҷуданд. Баъзе нишондиҳандаҳои фарогирии мустақими баҳрабарандагонро инъикос мекунад, дигарон инфрасохтори расонидани хизматрасонӣ, сеюм захираи кадрӣ ё ихтиёриёни кӯмакрасонро нишон медиҳанд. Ин маълумотҳо на ҳамеша байни кишварҳо муқоисашавандаанд, аммо онҳо тасдиқ мекунад, ки саҳми иҷтимоии ТҒТ дар шакли амалӣ ва ченшаванда зоҳир мегардад.

ХУЛОСА

Саҳми иҷтимоии ташкилотҳои ғайридавлатӣ (ТҒТ) дар кишварҳои Осиёи Марказӣ тавассути фароҳам овардани дастрасии амалии аҳоли ба кӯмак, хизматрасонӣ ва ғайра дар ҳолатҳои вобаста ба осебпазирӣ, хавфҳо, поймолшавии ҳуқуқ ва ё маҳдуд будани имконияти мустақилона дарёфт намудани дастгирӣ ташаккул меёбад. ТҒТ ба шаҳрвандон кӯмак мерасонанд, то аз марҳилаи пайдоиши мушкилот то ба даст овардани ҳалли мушаххас роҳро тай намоянд: аз машварат ва хизматрасонӣ то омода кардани ҳуҷҷатҳо, ғайри ин ҳуқуқӣ, тавонбахшӣ, ҷойгиркунии беҳатар ва ҳамгироӣ ба низоми ҳифзи иҷтимоӣ. Таҷрибаи минтақавӣ нишон медиҳад, ки саҳми иҷтимоии ТҒТ дорои чанд хусусияти устувор мебошад. Аввалан, он ҳадафманд аст, зеро ба вазъияти мушаххаси зиндагии шахс равона гардидааст. Дуюм, он фарогир ва маҷмӯӣ мебошад, зеро кӯмаки ҳуқуқӣ, равоншиносӣ, иҷтимоӣ, тавонбахшӣ ва машваратро дар бар мегирад. Сеюм, он ба эътимод асос меёбад, зеро қисми зиёди баҳрабардорон дар ҳолатҳои ҳассос ва бӯҳронӣ маҳз ба чунин соҳмонҳо муроҷиат мекунад. Ҳарчанд ин саҳмро аз рӯи шумораи фарогирии аҳоли метавон арзёбӣ намуд, натиҷаҳои амиқтари он дар беҳтар гардидани сифати зиндагӣ, баланд шудани мустақилият ва тақвияти ҳифзи иҷтимоии шаҳрвандон ифода меёбад. Барои боз ҳам тақвият бахшидани саҳми иҷтимоии ТҒТ зарур аст, ки маблағгузориҳои устувор таъмин гардад, хизматрасониҳои махсусгардонидашуда дар низоми давлатӣ ба расмият шинохта шаванд, механизми фармоиши иҷтимоӣ рушд ёбад, арзёбии босифати натиҷаҳо ҷорӣ карда шаванд ва моделҳои муваффақ ба таври низомнок дар амалияи сиёсати иҷтимоӣ татбиқ гарданд.

10. Саҳми мавзӯии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ: «харитаи умумӣ» дар Осиёи Марказӣ

Дар бахшҳои қаблӣ ҳисобот саҳми институтсионалӣ, иштирок дар идоракунии, рушди иқтисодӣ ва дастгирии иҷтимоӣ баррасӣ гардид. Дар ин бахш диққат ба тақсими фаъолияти ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ аз рӯи самтҳои мавзӯӣ равона карда мешавад: тандурустӣ, маориф, баробарии гендерӣ, ҳифзи ҳуқуқҳо, муҳити зист, мубориза бо камбизоатӣ, рушди маҳаллӣ, ҷавонон, фарҳанг ва ҳамбастагии иҷтимоӣ.

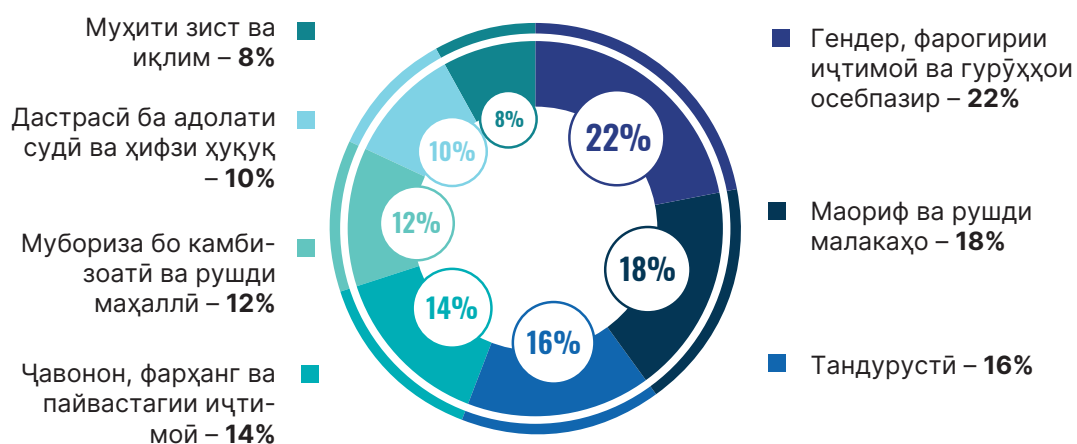
Ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ кам ҳолат танҳо бо як вазифа дар доираи як самти мавзӯӣ маҳдуд мешаванд. Дар соҳаи тандурустӣ онҳо метавонанд ҳамзамон бо пешгирии бемориҳо, ҳамроҳӣ ва дастгирии беморон, омӯзиши мутахассисон ва ҷалби захираҳо машғул шаванд. Дар соҳаи маориф — рушди малакаҳо, дастгирии гурӯҳҳои осебпазир, таҳияи усулҳои нави таълим ва баланд бардоштани таҳассуси омӯзгоронро таъмин намоянд. Дар соҳаи адолати ҳуқуқӣ — ба шаҳрвандон машварат диҳанд, дар арзёбии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ иштирок намоянд ва монеаҳои системавии дастрасӣ ба ҳуқуқҳоро сабт кунанд. Аз ин рӯ, харитаи мавзӯӣ на танҳо «соҳаҳои ҳузур», балки омезиши гуногуни вазифаҳои TFT-ро дар ҳар як самти рушд нишон медиҳад.

Барои кишварҳои Осиёи Марказӣ чунин харита тасвири умумиро беҳтар инъикос мекунад, зеро маълумот яхела нест. Дар баъзе кишварҳо нишондиҳандаҳои миқдорӣ бештар дастрасанд, дар дигарҳо — мисолҳои сифатӣ, иштироки фаъол дар барномаҳои давлатӣ, майдонҳои коршиносӣ ё намунаҳои кор бо гурӯҳҳои мушаххас бартарӣ доранд. Аз ин рӯ, дар ин бахш кишварҳо аз рӯи миқёси саҳми мавзӯӣ муқоиса ё зинабандӣ карда намешаванд, балки тарзи ташаккули тасвири умумии иштироки TFT дар самтҳои асосии рушд нишон дода мешавад.

Барои намоиши возеҳи тасвири минтақавӣ дар поён диаграммаи арзёбии тақсими фаъолияти мавзӯии TFT дар соҳаҳои асосии рушд оварда шудааст (Расми 11).

Диаграмма дар асоси маълумоти соҳавии Қирғизистон, Қазоқистон ва Туркменистон, инчунин арзёбии коршиносии ҳузури мавзӯии TFT дар маводи кишварии Ўзбекистон ва Тоҷикистон таҳия шудааст. Ҳиссаҳои арзёбӣ мебошанд ва тақсими фаъолияти мавзӯиро нишон медиҳанд, на омори расмӣ шумораи ташкилотҳо ё ҳаҷми маблағгузорӣ.

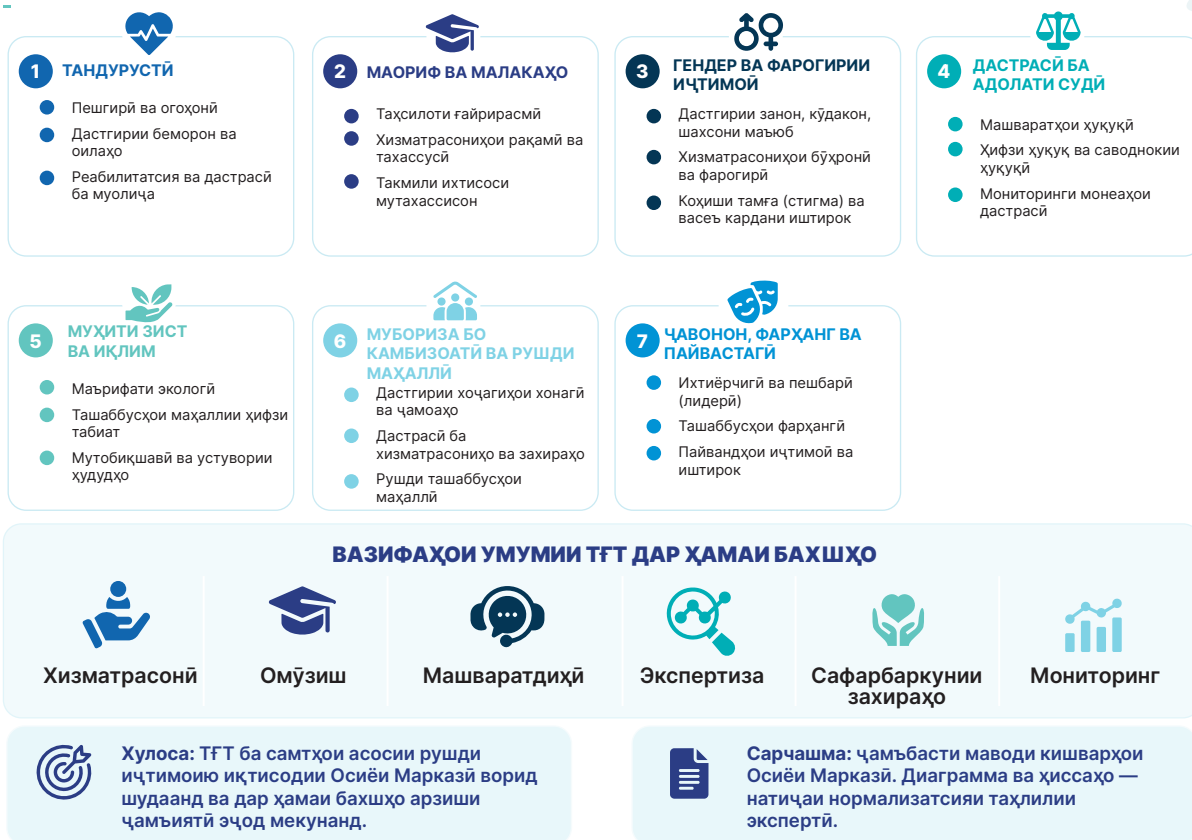
Расми 11. Тақсими арзёбии фаъолияти мавзӯии ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ дар Осиёи Марказӣ

ҲЕҶ-ДҲҢ ТАҚҲРҲПТҚ ҲЛЕСІ

Орталық Азияның дамуына ҲЕҲ-ның қосатын үлесінің 7 негізгі бағыты

10.1. Тантурустӣ

Дар соҳаи тантурустӣ ва зерсоҳаҳои марбута ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ (ТҲТ) ҷойгоҳҳоеро ишғол мекунанд, ки бо пешғирии бемориҳо, дастрасӣ ба кӯмак, дастғирии беморон ва кор бо гурӯҳҳои вобастаанд, ки барои онҳо хизматрасонии стандартии тиббӣ ба унсурҳои иловагии иҷтимоӣ, равонӣ ё иттилоотӣ ниёз дорад. Нақши онҳо махсусан дар масъалаҳои ВИЧ, сил, бемориҳои музмин ва вазнин, тавонбахшӣ, кӯмаки паллиативӣ, ҷомеаҳои беморон ва дастғирии тиббӣ-иҷтимоӣ намоён аст. Самтҳои асосии фаъолият:

- пешғирии бемориҳо ва паҳн намудани иттилооти дуруст дар байни аҳоли;
- кор бо ҷомеаҳои беморон ва гурӯҳҳо, ки бо тамғаи иҷтимоӣ (стигма) рӯ ба рӯ мешаванд;
- расонидани хизматрасониҳои тиббӣ-иҷтимоӣ ва равонӣ-иҷтимоӣ;
- хизматрасониҳои тавонбахшӣ ва дастғирии мустақилияти беморон;
- барномаҳои худёри барои бемориҳои музмин ва вазнин;
- ҷалби захираҳои беруна барои самтҳои, ки ба маблағгузори устувор ниёз доранд;
- омӯзиши мутахассисон ва баланд бардоштани ҳассосияти муассисаҳо ба ниёзҳои беморон;
- назорати ҷамъиятӣ оид ба дастрасӣ ба табобат, доруворӣ ва хизматрасониҳо;
- иштирок дар таҳияи барномаҳои пешғири ва ҳифзи саломатии аҳоли ва ғайра.

Дар Қазоқистон ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ дар соҳаи дастгирии беморон, кӯмаки паллиативӣ, бемориҳои нодир ва бемориҳои дорои аҳамияти иҷтимоӣ фаъолият доранд. Дар Туркменистон ташкилотҳои иҷтимоии самти иҷтимоӣ бо гурӯҳҳои кор мекунанд, ки ба дастгирии тиббӣ-иҷтимоӣ ва тавонбахшӣ ниёз доранд. Дар Ўзбекистон ва Тоҷикистон саҳми ТҶТ дар соҳаи тандурустӣ бештар тавассути ҳифзи иҷтимоӣ, дастгирии равонӣ-иҷтимоӣ ва иштирок дар барномаҳои марбут ба гурӯҳҳои осебпазир зоҳир мегардад. Дар Қирғизистон ТҶТ дар ташкил ва расонидани хизматрасониҳои тиббӣ-иҷтимоӣ, хизматрасониҳои тавонбахшӣ, пешгирии бемориҳо ва татбиқи барномаҳои таҳкими саломатӣ иштирок мекунанд. Самти муҳим кори марбут ба ВИЧ ва сил мебошад, ки дар он ТҶТ ба ҷалби захираҳои иловагӣ ва кор бо гурӯҳҳои, ки ба тамоси эътимоднок ниёз доранд, мусоидат менамоянд.

МИСОЛ

Қирғизистон: ВНМО ва сил ҳамчун самти шарикӣ ТҶД ва давлат

Дар Қирғизистон иштироки ташкилотҳои ғайридавлатӣ (ТҶТ) дар самтҳои мубориза бо ВНМО ва бемории сил имкон медиҳад, ки механизмҳои давлатӣ, маблағгузори байналмилалӣ ва фаъолияти мустақим бо гурӯҳҳои мақсаднок ба ҳам пайваست карда шаванд. Иштироки фаъоли ТҶТ барои ҷалби маблағҳои иловагӣ ба ҳаҷми аз 24 то 30 миллион доллари ИМА дар як сол ҷиҳати дастгирии буҷети давлатӣ дар ин самтҳо мусоидат менамояд. Ин намуна нишон медиҳад, ки саҳми ТҶТ дар соҳаи тандурустӣ танҳо ба пешниҳоди хизматрасониҳои алоҳида маҳдуд намешавад. Балки он инчунин дар густариши заминаи захиравии соҳа, бештар намудани дастрасӣ ба гурӯҳҳои беморон ва таъмини муттасилии расонидани кӯмаку хизматрасониҳои тиббӣ нақши муҳим мебозад.

Соҳаи тандурустӣ яке аз нақшҳои хосси ташкилотҳои ғайритиҷоратиро нишон медиҳад: онҳо он унсурҳои низоми тандурустиро тақвият медиҳанд, ки аз ҷониби давлат камтар дастгирӣ меёбанд ва барои бахши хусусӣ манфиати тиҷоратӣ надоранд (пешгирии бемориҳо ва иттилоърасонӣ, муносибати эътимоднок ва мақсаднок, робитаи дарозмуддат бо беморон ва мутобиқсозии хизматрасониҳо ба гурӯҳҳои осебпазир).

10.2. Маориф ва рушди малакаҳо

Маориф барои ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ (ТҶТ) яке аз соҳаҳои табиӣ фаъолият ба ҳисоб меравад, зеро қариб ҳар гуна кӯмаки устувор ба инсон бо густариши дониш, малакаҳо ва қобилияти мустақилона амал кардан вобаста аст. Саҳми ТҶТ дар соҳаи маориф аз доираи барномаҳои таълимӣ берун рафта, дар рушди сармояи инсонӣ, малакаҳои касбӣ ва таъмини дастрасӣ ба таҳсил барои гурӯҳҳои, ки дар низоми маорифи расмӣ бо монеаҳо рӯ ба рӯ мешаванд, зоҳир мегардад. Самтҳои асосии фаъолият:

- ❁ маорифи ғайрирасмӣ барои калонсолон ва ҷавонон;
- ❁ омӯзиши касбӣ ва бозомӯзӣ;
- ❁ баланд бардоштани тахассуси мутахассисони соҳаҳои иҷтимоӣ, маориф ва ҳуқуқ;
- ❁ рушди малакаҳои рақамӣ ва дастрасӣ ба шаклҳои муосири омӯзиш;
- ❁ маорифи фарогир барои кӯдакон ва калонсолони дорои маъҷубият;
- ❁ дастгирии таҳсилоти томактабӣ, беруназмактабӣ ва барномаҳои иловагии таълимӣ;
- ❁ омӯзиши саводнокии молиявӣ, ҳуқуқӣ ва шахрвандӣ;
- ❁ омодагии ихтиёриён ва роҳбарони ҷомеа;
- ❁ таҳияи маводи таълимӣ ва усулҳои мутобиқшуда;
- ❁ омӯзиши намоёндагони мақомоти давлатӣ оид ба масъалаҳои ҳассоси иҷтимоӣ.

Дар Ўзбекистонсаҳми ТҒТ дар соҳаи маориф бо ташаббусҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ, ҳуқуқӣ ва маърифатӣ алоқаманд аст. Дар Туркманистон ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар рушди касбӣ, сиёсати ҷавонон, фаъолияти ихтиёриён ва ҷорабиниҳои маърифатӣ иштирок мекунанд. Дар Тоҷикистон ТҒТ омӯзишро ҳамчун воситаи баланд бардоштани саводнокии ҳуқуқӣ, гендерӣ, рақамӣ ва иҷтимоӣ истифода мебаранд. Дар Қирғизистон ТҒТ дар тақмили ихтисос, маорифи ғайрирасмӣ касбии калонсолон, таҳсилоти иловагӣ барои гурӯҳҳои осебпазир, маорифи фарогир ва беҳтар намудани дастрасӣ ба таҳсилоти томактабӣ фаъолона кор мекунанд. Дар Қазоқистон таҷрибаҳои рақамӣ ва маорифи фарогир рушд меёбанд, аз ҷумла омӯзиши шахсони дорои маъҷубият барои азхуд кардани малакаҳои касбии муосир.

МИСОЛ

Туркманистон: саводнокии рақамӣ, омӯзиши касбӣ ва омодагории ихтиёриён (волонтерон)

Дар Туркманистон 450 зан аз деҳот дар доираи фаъолияти ташкилоти ҷамъиятии «Йенме» курсҳои саводнокии рақамиро хатм намуданд. Ҳамзамон, дар ҷаҳорҷӯби лоиҳаи «Академияи ихтиёриён» тақрибан 200 нафар ихтиёрӣ барои иштирок дар барномаҳои иҷтимоӣ омода карда шуданд. Илова бар ин, Иттиҳоди муҳосибони Туркманистон аввалин платформаи онлайнӣ барои омӯзиши фосилавӣ ва сертификатсияи муҳосибонро дар кишвар таҳия ва ҷорӣ намуд. Дар соли 2024 зиёда аз 2 000 мутахассис аз минтақаҳои гуногун тавассути ин платформа сатҳи таҳассуси худро баланд бардоштанд. Ин намунаҳо нақши ТҒД-ро дар васеъ намудани дастрасӣ ба малакаҳои муосир, рушди касбӣ ва густариши фарҳанги ихтиёрӣ нишон медиҳанд.

МИСОЛ

Қазоқистон: ташкили фазо барои маърифати шаҳрвандӣ ва ташаббусҳои ҷамъиятӣ

Дар Қазоқистон Фонди ҷамъиятии «Еркіндік Қанаты» маркази бисёрсамтаи Human Rights Hub-ро таъсис дод, ки ҳамчун майдони маърифати шаҳрвандӣ, ташаббусҳои ҳифзи ҳуқуқ, муҳокимаҳои ҷамъиятӣ ва ҷорабиниҳои фарҳангиву маърифатӣ фаъолият мекунанд. Ин марказ соли 2019 ифтитоҳ гардида, дар тӯли фаъолияти худ зиёда аз 6 000 нафарро ҷалб намудааст. Танҳо дар солҳои 2023–2024 дар ин марказ 116 ҷорабинӣ баргузор гардида, дар онҳо тақрибан 2 000 нафар иштирок кардаанд. Самтҳои фаъолият курсҳои омӯзишӣ оид ба ҳуқуқи инсон, лексияҳо ва муҳоҷисаҳои оммавӣ, намоиши филмҳо, намоишгоҳҳо ва мунозираҳои дар бар мегиранд. Ин намуна саҳми ТҒТ-ро дар рушди маърифати шаҳрвандӣ, ташаккули малакаҳои роҳбарӣ, баланд бардоштани фарҳанги ҳуқуқӣ ва фароҳам овардани муҳити устувор барои ташаббусҳои ҷавонон ва ҷомеаи шаҳрвандӣ инъикос менамояд.

МЫСАЛ

Ўзбекистон: малакаҳои рақамӣ ва худшуглӣ барои занон

Дар солҳои 2020–2025 Фонди байналмилалӣ ҷамъиятии занон «SHARQ AYOLI» лоиҳаи «Зан ва иқтисоди рақамӣ»-ро барои рушди малакаҳои рақамӣ ва соҳибкорӣ занон, махсусан занони деҳот, амалӣ намуд. Дар доираи лоиҳа 5 365 нафар занон омӯзиш гирифтанд. Тақрибан 2 000 нафар занон, аз ҷумла занони дорои маъҷубият, микрокредит дарёфт намуда, тавассути низоми soliq.uz ҳамчун шахсони худшугл ба қайд гирифта шуданд. Дар соли 2025 боз 800 нафар занони соҳибкор аз курсҳои омӯзишӣ оид ба тиҷорати онлайн ва истифодаи технологияҳои зеҳни сунъӣ гузашта, дониш ва малакаҳои худро дар ин самтҳо тақмил доданд. Ин таҷриба саҳми ТҒД-ро дар баланд бардоштани имкониятҳои иқтисодии занон, рушди соҳибкорӣ ва мутобиқшавӣ ба иқтисоди рақамӣ нишон медиҳад.